

Post-Truth Kavramına Semantik, Felsefi ve Tarihsel Temelleri Bağlamında Türkçe Karşılık Bulmak*

To find a Turkish Equivalent for the Post-truth Concept in the Context of Semantic, Philosophical and Historical Foundations

Ömer DÖNMEZÇELİK

Araştırma Makalesi Research Article

Başvuru Received: 07.12.2023 ■ Kabul Accepted: 21.03.2023

ÖZ

Kökleri tarihsel olarak eskiye dayanan fakat 2016 yılında Oxford Sözlük tarafından yılın kelimesi seçilen post-truth sözcüğü çalışmada, öncelikli olarak hakikat, gerçek, doğru, gibi kavramların felsefi ve semantik dayanakları üzerinden incelemeye alınmıştır. Bu inceleme, Antik Yunan'dan başlayıp modern ve post modern dönemin normları ışığında yapılmıştır. Sözcük özellikle, post-modern dönemde, hakikatin var olmadığı, göreceli olduğu yönünde görüşlerin etkisiyle ortaya çıkan derin kırılmayla ilişkilidir. Çünkü bu kırılma, post-truth kavramının bilginin doğruluğunu sarsması, muğlak hale getirmesiyle sonuçlanmıştır. Bahsi geçen kırılmada bir diğer faktör de sosyal medyadır. Sosyal medya iletilerinde paylaşılan bilgiler artık geleneksel medya tarafından bir haber kaynağı olarak kullanılmaktadır. Sosyal medyada dolaşıma sokulan anonim bilgilerin geleneksel medyada haber kaynağı olarak kullanılması, bilginin doğruluğunun teyit edilmeden haberleştirilmesinin önünü açmıştır. Ayrıca, anonim bilgilerde yer alan sahte, yalan, komplo teorisi barındıran içerikler sosyal medyanın etkileşimli olma özelliği nedeniyle daha geniş kitlelere ulaşarak doğruluğun önemsizleşmesine neden olmaktadır. Doğruluğun önemsizleşmesi ve ona ulaşma umudunu körelten tüm etmenler nedeniyle post-truth sözcüğünün hem geleneksel hem yeni medya etiğiyle doğrudan ilişkisi vardır. Bunun yanında, post-truth kavramı, içinde yaşanılan coğrafi kültüre özgü dil ve anlam yapısı dikkate alınarak incelenmelidir. Tüm bu gerekçeler ışığında, akademik araştırmalarda "post-hakikat", "hakikat-sonrası", "gerçek-ötesi", "post-olgusal" gibi Türkçe karşılıklara sahip post-truth kavramının "doğruluk-ötesi" olarak karşılanmasının daha uygun olacağı sonucuna varılmıştır. Bir diğer gerekçe ise kavrama yönelik Türkçe akademik çalışmalarda kavram bütünlüğünü sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğruluk-ötesi, Sahte İçerik, Yalan Haber, Sosyal Medya, Covid-19.

ABSTRACT

The word post-truth, which has long historical roots but was chosen as the word of the year by the Oxford Dictionary in 2016, was primarily examined through the philosophical and semantic foundations of concepts such as truth, real and true. This analysis has been made in the light of the norms of the modern and post-modern era, starting from ancient Greece. Especially in the post-modern period, the word is associated with the deep break that emerged under the influence of the views that truth does not exist and is relative. Because this breaking resulted in the post-truth concept shaking the accuracy of the information and making it ambiguous. Another factor in the mentioned break is social media. Information shared in social media messages is now used by traditional media as a news source. The use of anonymous information circulated in social media as a news source in traditional media has paved the way for reporting without confirming the accuracy of the information. In addition, the content that contains fake, lies and conspiracy theories in anonymous information reaches wider audiences due to the interactive nature of social media, causing accuracy to become insignificant. The word post-truth has a direct relationship with both traditional and new media ethics because of the trivialization of truth and all the factors that dull the hope of achieving it. In addition, the concept of post-truth in academic studies should be examined by considering the language and meaning structure specific to the geographical culture in which it is lived. In the light of all these reasons, the concept of post-truth which has Turkish equivalents such as "post-hakikat", "hakikat-sonrası", "hakikat-ötesi" as "doğruluk-ötesi", "post-factual" it would be more appropriate to consider has concluded that in academic research. Another reason is to provide conceptual integrity in Turkish academic studies on the concept.

Keywords: Post-Truth, Fake Content, Fake News, Social Media, Covid-19.

* Bu çalışma, yazarın doktora tez çalışmasından derlenmiştir.

Giriş

Oxford Sözlük tarafından 2016'da yılın sözcüğü seçilen post-truth kavramı ile hakikatin önemsizleştiği yeni bir dönemin kapıları açılmıştır. Bilgi temelli post-truth kavramını bu minvalde gerçek, hakikat, doğru kavramlarıyla doğrudan ilişkili olarak incelemek mümkündür. "*Hakikat*", varlığın bir bilgisi olarak ortaya çıkan bir kavramdır. Ahmet Cevizci (1999), hakikatin, varlığın akıl yoluyla erişilemeyen tarafına ortaya çıktığını, nesnel gerçeğin bilinçteki yansıması olduğunu savunmaktadır. Birdiğer kavram olan "*doğru*" felsefi olarak bir yansımadır. Gürkan (2017), doğrunun hakikatin gerçeğe ve düşünme yasalarına uygun olarak tasarlanması olduğunu belirtmektedir. Son kavram olan "*gerçek*" ise doğru kavramının tasdikidir. Jean-Jacques Rousseau (2011) gerçeği aklın gözü olarak, Vecihi Timuroğlu da "bilinçten bağımsız, tasarımlardan ayrı olan varlık" (2013: 203) olarak tanımlamaktadır.

Post-truth sözcüğüne, yukarıda yer alan kavramların anlamları incelenerek Türkçe karşılık bulmak mümkündür. İngilizceden üretilen post-truth sözcüğüne, Türkiye'de yapılan akademik çalışmalarda çeşitli karşılıklar bulunmuştur. "*Hakikat-sonrası*", "*gerçek-ötesi*", "*gerçek-sonrası*", "*post-olgusal*" bu karşılıklardan bazılarıdır. Görüldüğü üzere kavrama yönelik karşılık konusunda bir karmaşa bulunmaktadır. Bu durum, yabancı sözcüklere yönelik Türkçe karşılık bulmada mutabakat sağlanmasının zor olmasından kaynaklıdır. Post-truth sözcüğünde de Türkçe karşılık bulma konusunda benzer bir zorluk yaşanmaktadır. Kavram, birçok disiplini ilgilendirdiği için, Türkçe karşılık bulma çabası daha da zorlaşmaktadır. Bu nedenle, Türkiye kaynaklı çalışmalarda, söz konusu çaba için kriterin, içinde yaşanan coğrafi kültürün dil ve anlam yapısını dikkate almak önemlidir. Ayrıca post-truth, iletişim disiplini içinde etik temelli ele alınmalıdır. Hem geleneksel hem de sosyal medyada bilginin doğruluğuna dair belirsizlik, önemsizleşme, duyarsızlaşma etkisi yaratabilme özelliği nedeniyle post-truth, "kitlelerin inançlarıyla çelişmeyecek aldatıcı mesaj ve söylemleri kanıksaması ve onlara sıkı sıkı sarılarak en fanatik savunucusu olması; diğer yandan yalan olduğu ortaya çıktığında bile

bu gerçeğin görmezden gelinmesi, reddedilmesi hakikatin önemini yitirdiği ve değerini kaybettiği bir gerçeklik durumu yaratmaktadır" (Uluk, 2018, s. 94).

Özgün Bulut (2021), hakikatin ontolojik ve epistemolojik olarak doğrulukla eş değer olduğunu belirtmektedir. Post-truth sözcüğünü kullanan isimlerden Ralph Keyes (2017), kavramı etik temelli ele almak gerektiğini "*doğru*" sözcüğünün "*doğru insan*" benzetmesiyle ilişkili olması üzerinden savunmaktadır. Keyes'e göre doğru insan benzetmesi güvenilir olmakla özdeşdir. "*Doğru insan*" doğru bilgi veren kişi olması nedeniyle aynı zamanda güvenilir insan da demektir. Bireyin doğru eylemlerde bulunacağına güvenme hissi ise etikle doğrudan bağlantılıdır. "Doğruluk kavramı zamanla size değil, sözlerinize de güvenebileceği, onların da 'doğru' olduğu anlamına gelir oldu. Zamanla hakikat doğrulukla eşanlamlı olarak kullanılmaya başladı" (Keyes, 2017: 35). Ayrıca post-truth, iletişim disiplini odaklı çalışmalarda Türkçeye farklı karşılıklarla çevrilmiştir. Bu durum, alanda kavram kargaşası yaratmıştır. Bu nedenlerle, sözcüğe Türkçe karşılık bulmanın, iletişim disiplini açısından yapılan çalışmalarda tutarlılık sağlayacağı ve post-truth sözcüğünün Türkçe "*doğruluk-ötesi*" olarak kullanılmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

Doğruluk-ötesi, tarihsel kökleri Antik Yunan'a kadar uzanan bir kavramdır. Antik Yunan'da bilgi konusunda en yetkin filozoflardan biri Platon'dur. Platon, bilgiyi varlıksal olarak ele almış ve gerçek bilginin idealar dünyasında olduğunu savunmuştur (Tepe, 2016). Bilimin doğasına uygun, gerçeğin değişmez olduğu görüşünü benimseyen Platon, bilginin tek kaynağının akıl olduğunu belirterek rasyonalist bir tavır almıştır. Platon, bilginin kaynağını akıl olarak görerek, bilginin yanılmaz olduğunu savunmuş, fakat bilginin ikna ve doğru inançlar ile uyumlu şekilde yönlendirilebileceğine dikkat çekmiştir (Scaltsas, 2018). Bu bağlamda Platon (2016), salt akıl temelli bilgiyi değil duyular yoluyla ulaşılabilecek bir bilginin varlığını sorgulamaktadır. Platon'un öğrencisi Aristoteles (1987) ise gerçeğe ulaşmada pratik eylemlerin önemine değinerek düşüncenin dışı vurumu olan uygulamanın (praksis) gerçeğe ulaşmanın yolu olduğunu, bunun yanında acıma, korku gibi

duyguların da bireyin bilişsel sürecinden geçerek ortaya çıktığını savunmuştur.

Modernizmin etkili olduğu 19. ve 20. yüzyılın ilk yarısında, bilgiye ulaşmada kitle iletişim araçlarının devreye girdiğini görmek mümkündür. Gazetelerle başlayan bu süreç telgraf, radyo ve televizyonla devam etmiştir. Bu dönemde, bilgiye olan ihtiyacı gündelik hayat içinde karşılayan kitle iletişim araçlarıdır. Modern dönemde, kitle iletişim araçları yoluyla dolaşıma giren haberin doğru bilgiyi de yaydığı varsayılmıştır. Kitle iletişim araçlarıyla, modernizmin normlarının savunusu daha kolay yapılmıştır. Böylece, kitle iletişim araçları modern dönemin siyasal ideolojisini yürüten mekanizmalar haline gelmiştir. Kitle iletişim araçları ise toplum üzerinde kanaat oluşturma açısından etkili olmuştur. “Modern dönemde insanlar artık kutsallıkların belirleyici olduğu bir dünyada yaşamaktadır” (Kayıhan, 2019: 140). Sayar ve Genel, “medya sayesinde görünürlüklerini arttıran siyasal güçler, toplumlar üzerinde daha fazla baskı yaratmaya başlamıştır” (2019: 248) diyerek bu durumu açıklama çalışmıştır.

Modernizmin normlarına karşı çıkışı temsil eden post-modern dönemdeyse muğlaklık, grilik, belirsizlik ve bu sıfatların yürüttüğü düzensiz bir yapı oluşmuştur. Metin Bal düzensiz bu yapıyı “en kuşatıcı şekilde bir isyan” (2015: 123) olarak nitelendirmektedir. Mutlak hakikatin mevcudiyetini oluşturan doğruluk kavramı, bu dönemde tartışmalı hale gelmiş, hakikatin akıl ile bulunabileceğine ilişkin düşüncelere şüpheci bir yaklaşım sergilenmiştir. Nitekim post-modernizmde her şey görecelidir ve hiçbir şey kesin değildir. Post-modern dönemin hedeflediği amaç, hakikate ulaşmaktan ziyade estetik olana ulaşmaktır (Alpay: 2017). Görellik ile ortaya çıkan estetik olma kaygısı, özellikle sosyal medyada etkisini göstermiştir. Hakikatin kriteri iletilerin doğruluğundan ziyade popüler, yüksek etkileşim alması olmuştur.

Bilgi akışının yoğun ve hızlı dönüşümlere uğradığı 21. yüzyılda sosyal medya, geleneksel medyaya nazaran bilgi paylaşımında daha etkin rol oynayan bir mecra. Akademik çevrelerde, sosyal medyanın etkinliğine yönelik olumlu ve

olumsuz yaklaşımlar bulunmaktadır. “Yeni medya teknolojilerinin toplumsal hareketleri başarıya ulaştırabileceği ve kullanımlarının özgürleşim yaratabileceğine yönelik görüşlerin yanı sıra, yeni iletişim teknolojilerinin toplumsal hareketlerdeki kullanımının kontrolü ve mevcut güç ilişkilerini güçlendirebileceğine ve toplumsal hareketleri zayıflatabileceğine yönelik görüşler de mevcuttur” (Kayıhan, 2019, 141). Sosyal medya sayesinde, geleneksel medyada yaşanan dengesiz iletişim akışı ve bilginin doğru iletimi probleminin kısmen de olsa giderildiği söylenebilir. Böylece, her kesimden bireyin sesini özgürce duyurabileceği demokratik bir ortam oluşmuştur. Günümüzde bireylerin daha çok vakit geçirdiği sosyal medya sayesinde yeni bilgiler elde etme olanağı doğmuştur. Bireyler, sosyal medyada denk geldikleri ve takibe aldıkları yeni kişileri tanıma şansı bulmuş, bu kişilerin sundukları farklı fikirlere açık hale gelebilmiştir. Sosyal medya ile demokratik bir tartışma ortamının oluşması sağlanmıştır. Bu kapsamda sosyal medya, bireylerin daha geniş bir sosyal çevre edinmesini, bilgiye daha kolay ve iyi erişebilmesine olanak tanımıştır. Bu sayede bireyler kendilerini daha iyi ifade edebilmiştir. Sayılan olumlu özellikleri ile sosyal medya, standart bir iletişim modeli, dil ve yayın zamanı ile hareket eden geleneksel medyadan daha avantajlı bir mecra olarak görülebilir. Uluç ve Yarcı (2017), bireylerin önemli konularda kolaylıkla örgütlenebildiği, gündelik hayata dahil pek çok konuda duygularını paylaştığı sosyal medyanın, yeni bilgiler öğrenme ve farklı bir bakış açısına sahip olma gibi demokratik katılımcı özellikleri olduğuna dikkat çekmektedir. Uluç ve Yarcı’ya (2017: 91) göre, “sosyal medyanın, sıradan vatandaşlar olarak bizlerin geleneksel medya kuruluşları tarafından işgal edilen “kamusal alan” a geri dönerek demokratik katılımında bulunabilmemiz için eşsiz bir fırsat oluşturduğu göz ardı edilemez.”

Olumlu birçok özelliğine rağmen sosyal medyanın olumsuz bazı özellikleri olduğu söylenebilir. Bu problemlerin başında, doğru bilgiye erişim gelmektedir. Doğru bilgiye erişim problemini yaratan başat unsur, sosyal medyanın bilgiye daha hızlı ve kolay ulaşabilme özelliğinden

kaynaklanmaktadır. Her ne kadar bu iki özellik sosyal medyanın en önemli olumlu özelliği de olsa, bireyler kimi zaman bu mecrada üretilip dolaşıma giren yanlış, yalan, sahte veya komplo teorisi barındıran içeriklere bu özellikler nedeniyle maruz kalabilmektedir. Kitleler, söz konusu içeriklerdeki bilgilere inanabilmekte, içeriklerdeki konu ekseninde sahte haberlerle amaçlanan algı çerçevesinde kolayca yönlendirilebilmektedir. Üstelik bahsi geçen içerikler denetimden de yoksundur. Denetimden yoksun içerikler, aynı zamanda politik arenayı ve onun aktörlerini de olumsuz etkilemektedir. Sosyal medyaya kişisel, kurumsal ya da politika üretenlerce açılan hesaplardan binlerce enformasyon, toplumun geneline hızla ulaşabilmektedir. Bu hesapların dışında, toplumda kaos yaratmak isteyen ve bu amaçla bilerek sahte enformasyon üreten hesaplar da sosyal medyada ciddi bir bilgi kirliliğine neden olmaktadır. Sahte içeriklerin dolaşıma sokulması problemi toplumsal kutuplaşmayı derinleştirmektedir. Güvensiz bir dünyada yaşandığı izlenimi aynı zamanda bir korku iklimi yaratılmasının önünü açmaktadır. Bu ortamın oluşmasında, sosyal medyanın sahte içerikleri kontrolsüz, hızlı ve etkileşimli şekilde dolaşıma sokabilmesi etkilidir. Dolayısıyla sosyal medyanın, olumsuz özellikleri daha ağır basan önemli bir “fail” olduğu iddia edilmektedir. Bu iddiaların temeli, sosyal medyada ekonomi, siyaset haberleri ile ilgili ya da toplumsal olaylar, son dakika gelişmeleri, kriz anları ve sağlıkla ilgili yanıltıcı, sahte içeriklerin denetimsiz şekilde dolaşımda olmasına dayanmaktadır. Bu dayanak ise sosyal medyanın kitleleri yanlış inanca sevk etmesi, merkezlessiz ve katılımcı olma özellikleriyle bağlantılıdır. Özde demokratik bir kamusal alan vurgusuyla olumlu olarak nitelenen bu özellikler sosyal medyanın denetimden uzak olması ve kimi kullanıcıların kötü niyetli paylaşımları nedeniyle “esas olarak bilginin bağlamını ve hakikatini anlamsız hale getirmektedir. Böyle bir araç (medium) kaçınılmaz olarak büyük anlatıları komik duruma düşürecek eğlenceyi amaç haline getirecektir” (Güven, 2020: 32).

Sosyal medyaya yönelik olumsuz kanıların yerleşmesinde etkili bir diğer husus, modernizmin

normlarının yıkılmasıyla ortaya çıkan post-modern dünya tezahürüdür. *The Washington Post* gazetesinde kaleme aldığı yazısında Aaron Hanlon (2018), post-modernizmin 1970’lerde edebiyat ve felsefe disiplinleri temelinde geliştiğini ve bireysel bakış açılarının ön plana çıktığı, gerçeklerin tartışmalı hale geldiği bir dünyanın ortaya çıktığını ifade etmekte, post-modernizmin evrensel gerçek olarak ortaya sunduğu argümanların birer efsaneden ibaret olduğunu savunmaktadır. Julian Baggini (2018) ise post-modernizmi, “nesnel gerçekle ilgili iddiaları sevinçle reddeden ve farklı bakış açılarının ya da ‘anlatıların’ çokluğundan zevk alan bir tutum” olarak tanımlamaktadır. Her iki tanım da da hakikat ciddi şekilde sorgulanmıştır. Dolayısıyla modernizm ve post-modernizmin hakikate bakış açıları arasında ciddi bir “çatlak” vardır (Gümüş, 2015). Yalın Alpay (2017) post-truth kavramına dair değerlendirmelerinde bu çatlaktan yola çıkmaktadır. Post-modernizmin hakikate olan bağın kopmasına neden olduğunu savunan Alpay’a (2017: 37) göre, “belirsizliğin ve düzensizliğin hâkim olduğu bir post-modern dünya tasarımı, hakikatin var olup olmadığı tartışmalı hale gelmiştir ve var olduğu şüpheli olan bu hakikatin akılla bulunabileceğine ilişkin inanç da sarsılmıştır.” Post-modernizm bu bağlamda gerçek, hakikat, doğru gibi kavramları göreceli olarak açıklamakta, doğruluğu ise esnetilebilir hale getirmektedir. Post-modernizm böylece nesnel gerçekliği de esneten onu, akıl yürütmeden çok duygusal tepkilerin egemenliğine açık hale getiren bir akım olarak görülebilir. Görecelik ve nesnel gerçekliğin esnetilmesi, kişisel inanç ve duyguları, bilimsel gerçeklerin önüne geçen sahte bir doğruluk süreciyle yeniden inşa edilmesinin önünü açmaktadır. Bu konuya dair en çarpıcı örnekler; Haziran 2016’da İngiltere’nin Avrupa Birliği’nden (AB) çıkışı için yapılan Brexit referandumu, Kasım 2016’da yapılan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başkanlık seçimleri ile 2019 yılı sonunda ortaya çıkan ve 2020 yılı başında dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemidir. Bu olaylarla beraber düşünüldüğünde sahte içerik paylaşımı ve yaşanan bilgi düzensizliği sorunları doğruluk-ötesi kavramıyla açıklanmaktadır.

Doğruluk-ötesi kavramı, toplumdaki yanlış kanaat

edinme problemini daha görünür hale getirmiştir. Üstelik tek problem bu da değildir. Doğruluk-ötesi ile sahte içeriklere yönelik toplumsal duyarsızlaşma hali ortaya çıkmıştır. Duyarsızlaşma, kitlelerin yalan ve sahte haberlerin içeriğindeki korku, endişe ve güvensizlik duygularıyla suskunluk sarmalı içine girmesi neticesinde gelişen bir olgudur. Bu olgu, doğru bilgiye ulaşmanın yanı sıra doğru bilgiyi sunmayı zorlaştıran başat bir sonuç olarak görülebilir.

Yukarıdaki değerlendirmeler çerçevesinde, nitel olarak tasarlanan çalışmanın amacı doğruluk-ötesi kavramını semantik, felsefi, kültürel ve tarihi nirengiler üzerinden değerlendirerek, kavrama Türkçe karşılık bulmaktır. Post-truth kavramına Türkçe karşılık bulunması, Türkiye’de bu kavram özelinde yapılan çalışmalarda akademik tutarlılığı sağlamak bakımından önemlidir. Bu kapsamda, çalışmada ilk olarak post-truth kavramıyla doğrudan ilişkili “*hakikat*”, “*gerçek*” ve “*doğru*” kavramlarının felsefi ve semantik doğası incelenmiştir. Ardından kavramı oluşturan “*post*” ön eki ile “*truth*” sözcüğü yine felsefi ve semantik bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Çalışmanı ikinci aşamasında doğruluk-ötesi kavramının tarihsel arka planı, Antik Yunan’dan günümüze kadar oluşan felsefi izler ve kavramın ilk kullanıldığı metinlere dair süreci betimleyen bilgiler verilmiştir. Üçüncü aşamada, post-truth sözcüğüne Türkçe karşılık bulunması amacıyla yapılan değerlendirmeler sonucu, kavramın “*doğruluk-ötesi*” olarak karşılanmasının nedenleri açıklanmıştır. Dördüncü aşamada doğruluk-ötesi, ilk olarak yarattığı döneme dair farklı görüşler çerçevesinde incelenmiştir. Bu aşamada aynı zamanda, politik arenadan topluma yayılan sahte içerik sorununda bir “*fenomen*” haline gelen ABD eski başkanı Donald Trump faktörü ve “*doğruluk-ötesi siyaset*” (post-truth politics) kavramı ele alınmıştır.

Post-Truth Kavramının Semantik ve Felsefi Temelleri

Post-truth; başta yalan, yalan haber, sosyal medya gibi iletişim disiplinini ilgilendiren birçok kavramla yakından ilişkilidir. Son dönemde adından sıkça söz ettiren kavramın Oxford Sözlük tarafından yapılan

tanım çerçevesinde, semantik bir gözlemden geçirilmesinde fayda vardır. Bu başlık altında, kavramı oluşturan iki sözcükten “*truth*” ile ilintili gerçek, gerçeklik, doğru, doğruluk ve hakikat kavramlarının anlamları felsefi ve dilbilimsel olarak ele alınacaktır.

Gerçek Nedir?

İsim ve sıfat olarak farklı anlamlara karşılık gelebilen gerçek, isim olarak “yalan olmayan, doğru olan şey. Hakikat, gerçeklik, doğruluk” (TDK Güncel Türkçe Sözlük, 2022) şeklinde tanımlanmaktadır. Sıfat olarak ise “yalan olmayan, bir durum, bir nesne veya bir nitelik olarak var olan, varlığı inkâr edilemeyen, olgu durumunda olan, özbeöz, hakiki, reel” (TDK Güncel Türkçe Sözlük, 2022) anlamında kullanılan gerçek, İngilizcede “*real*” sözcüğünün karşılığıdır. Gerçek “kök anlamı yanında ayrıca kavramlaştırılmış ve ‘somut’, ‘belli’, ‘var olan’, ‘dokunulabilir’, ‘apaçık’, ‘doğru’ ve ‘hakikat’ sözcükleri ile anlamdaş” (Gürkan, 2017: 7) biçimde kullanılabilir. Gerçeğe yönelik ontolojik tanımlamalar da bulunmaktadır. Gerçek, Soner Yağlı’ya (2009: 6) göre, “bilinçten bağımsız, somut ve nesnel olarak var olan” olarak tanımlanmaktadır. Bedia Akarsu ise kavramı “düşünülen, tasarımılanan, imgelenen şeylere karşıt olarak, bilinçten bağımsız olarak var olan” (1975: 78) şeklinde nitelendirmektedir. Başka bir tanımda ise gerçek, “bilinçten bağımsız, tasarımlardan ayrı olan varlık” (Timuroğlu, 2013: 203) demektir. Paralel bir diğer tanımda ise gerçek, “irademizden bağımsız bir varlığa sahip olarak tanıdığımız (bizden ‘uzakta olmalarını isteyemeyeceğimiz’) fenomenlere ait bir nitelik” (Berger & Luckmann, 2008: 3) olarak tarif edilmektedir. Gerçek Cevizci’ye (1999: 377) göre, “algıdan ve zihinden bağımsız bir biçimde var olan, tözsel ya da nesnel bir var oluşa sahip olan şeyin özelliği” olarak tanımlanmaktadır. Ontolojik tanımlarda, bilinçten bağımsız tezahür etmesi, gerçeğin ortak niteliği olarak görülmektedir. Sosyolojik tanımlarda ise Jean Jacques Rousseau öne çıkmaktadır. Rousseau, gerçeğin insan davranışına yön vermede etkili bir araç olduğunu savunur. “Genel ve soyut anlamıyla gerçek, sahip olduğumuz en değerli nimettir. Onsuz insanoğlu kördür; o, aklın gözüdür” (Rousseau, 2011: 40).

Gerçeği varoluş ile toplum arasındaki ilişkiye göre inceleyen Yusuf Yurdigül (2011) gerçeğin, gündelik deneyimlerle özdeş olduğunu ve bu deneyimlerle sınırlanan olasılıklara göre biçimlendiğini ifade etmektedir. Gerçek kavramı bu kapsamda, “toplumsal yaşam içerisinde çok kritik bir önemi olan neden-sonuç ilişkisinin kültürel anlamda edinilen deneyimlerle kurulduğu bir alan” (Yurdigül 2011: 14) olarak tanımlanmıştır.

Hakikat Nedir?

İngilizce “*truth*” sözcüğünün Türkçe karşılığı olan hakikat, günlük hayatta sıklıkla kullanılmakta ve zaman ötesi bir varoluşu simgelemektedir (Zabcı, 2021). Arapça “*hak*” sözcüğünden türeyen hakikat; gerçeğe uymayan, bilim dışı anlamına gelen “*batıl*” sözcüğünün karşıtıdır. Bu yönüyle, olgusal gerçekliğe tekabül eden hakikat, genel çerçeveyi içerecek şekilde “gerçek, doğru, sabit olan ve varlığı kesin olan şey anlamlarına gelir” (Zabcı, 2021: 15). Gerçek ve doğru kavramlarıyla özdeş kullanıldığı görülen hakikati ontolojik anlamda ulaşılmaya çalışılan varlık üzerinden değerlendirmek de mümkündür. Bu değerlendirmelerden ilkinde Zabcı (2021), hakikatin doğruluğu kıstas aldığına değinerek, felsefede ve dinlerde hakikate ulaşmanın, gerçek olana ulaşmak olduğunu vurgulamaktadır. Hakikat bu bağlamda, “asıl olarak hak olanı, yani, sabit olanı ve doğruluğu bildirmektedir” (Zabcı, 2021: 15). Bir diğer değerlendirmede ise Soner Yağlı, hakikati en yalın biçimiyle gerçeğin “bilinçte yansıması” (2009: 6) olduğunu belirtir. Son olarak, Harun Tepe’nin (2016) Otta Friedrich Bollnow’ın değerlendirmelerinden esinlenerek yaptığı tanım da kıymetlidir. Tepe hakikati, belirlenim süreci olarak ele almış ve “hakiki olmak varlığın kendisinin bir belirlenimidir [...] Hakiki olan [...] varlığın kendi özüne uygun düşendir” (2016: 19-20) olarak nitelendirmiştir.

Epistemolojik olarak önemli hakikat tanımlarından birini Ahmet Cevizci (1999) yapmıştır. Hakikatin bilgi disiplini konu aldığını ve varlıkla bütünleşik temel doğruları içerdiğini ifade eden Cevizci’ye göre hakikat, “gerçekte bir şeyin kendi özü içinde örtüsünü açarak vukua gelmesi ve insanın bunun farkında olması durumu. Varlığın gizinden çıkararak olagelmesi” (1999: 395) olarak tanımlanabilir.

Epistemolojik bir diğer tanımda ise hakikatin kaynağına vurgu yapılmıştır. Neil Postman (2012), *Televizyon Öldüren Eğlence: Gösteri Çağında Kamusal Söylem* kitabında, hakikati epistemoloji kaynaklı ele almaktadır. Hakikatin epistemoloji ile bağlantısı, hakikatin gerçeğe arasındaki ayrım ile anlaşılabilir. Bilinçten bağımsız gerçeğin varlığı, nesnel gerçeklik olarak kendini gösterirken, bunun zihnimizdeki öznel yansıması hakikate işaret etmektedir. Dolayısıyla gerçek; varlıktan bağımsız, aklın dolayımına ihtiyaç duymayan nesnel olgulardır. Hakikat ise nesnel gerçeğe uygun olan bilgilerin dünyayla ilişkilendirilmesidir.

Gerçeklik ve Hakikat Ayrımının Felsefi ve Semantik Doğası

Hakikatin ölçütünün doğruluk olduğuna dair semantik bakış açısı, sözcüğün gündelik kullanımı sırasında anlamsal olarak gerçeklik ile karıştırılmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle, iki sözcük arasındaki farkı izah etmek gerekir. Gerçeklik, insan zihninin varlığından bağımsızken; hakikat, insan zihnine doğrudan bağlıdır. Hakikate, insan zihninden geçen bilgilerle ulaşılabilir. Tepe (2016), Türkçede her iki sözcüğün gündelik hayattaki anlam farklılığı önemsenmeksizin, birbirlerinin yerine kullanıldığını belirtmektedir. “Özellikle ‘gerçeklik’, ‘hakikat’in Türkçesi gibi düşünüldüğünden, kimi okuyucu bu sözcüğü gördüğü yerde, bunu yazarın dilinin eskiliğine verip, onu ‘gerçeklik’ olarak okumakta ya da tersine bir işlemle ‘gerçeklik’ sözcüğünü ‘hakikat’” (Tepe, 2016: 17) şeklinde okumaktadır. Konuyu somut şekilde en iyi özetleyen ayrım Orhan Hançerlioğlu tarafından yapılmıştır. Hançerlioğlu, gerçek ile hakikat kavramları arasındaki farkı “elimizde tuttuğumuz bir kalem gerçek, onun zihnimizdeki yansıması da hakikattir” (1977: 276) diyerek açıklamaktadır. Özellikle, idealist felsefecilerin hakikati akla aykırı çeşitli anlamlarla açıklamalarını eleştiren Hançerlioğlu, kavramı anlamsal en iyi açıklayan görüşlerin diyalektik bir yol izleyen Marksist Felsefeye ait olduğunu savunmaktadır. Hançerlioğlu, doğada görülen bir ağacın nesnel gerçekliği, onun insan bilincine uygun şekilde yansıyıp oluşturduğu doğrunun ise hakikat olduğunu açıklamaktadır (1977). Böylece, doğru

kavramının bir yansı sonucu hakikate kapı açtığını ifade eden Hançerlioğlu, buradan hareketle post-modern dönemin en belirgin özelliklerinden olan görelilik yaklaşımına atıf yapmaktadır. Hançerlioğlu için verdiği örnekte yer alan ağaç, gerçeği tam yansıtmasa da gerçeğe yakın yani görelidir. Hançerlioğlu bu bağlamda, hakikatin öznel yanı kadar nesnel bir tarafı olduğuna da vurgu yapmış olmaktadır. Hançerlioğlu (1977), hakikatin hiçbir koşulda öznel olamayacağını, aynı zamanda bireylerin yansıttığı bir öznellik olmasa öznenin tamamen nesnel olduğuna dikkat çekmektedir. "Saltık hakikat, görelilik hakikatlerin toplamıdır. Hakikatlerimiz görelidir, ama saltık bir hakikat de vardır. Bir bütün nasıl parçalarından oluşursa saltık hakikat de öylece görelilik hakikatlerden oluşur" (Hançerlioğlu, 2016: 276).

Doğru ve Doğruluk Kavramlarına Felsefi ve Semantik Bakış

Gündelik hayatta gerçek ve hakikat sözcükleri yerine kullanılan doğru ve doğruluk kavramlarını semantik olarak ayıran unsurlara değinmek gerekir. Doğru, nesnel gerçekliğin bilinçteki yansıması olan hakikatin "hem gerçeğe hem de düşünme yasalarına uygun oluşu" (Gürkan, 2017: 8) biçiminde tanımlanmaktadır. Doğru, semantik olarak varlıkla ve kişisel yargılarımızla uyumludur. Dilbilimsel olarak bilinçle uyumlu olması gereken doğru; bir şeye ilişkin bir yargı bildiren, bir sav ileri süren, bir inancı/düşünceyi dile getiren önermelerin gerçekleşmiş olup olmadıklarını nitelemektedir. Bu yönüyle doğrunun epistemolojik bir yönü olduğunu savunan Cevizci'ye (2006: 667) göre, "doğru olan şeyler, "doğruluk taşıyıcısı" konumundaki önermelerken, doğruluğun önermelere özgü bir özellik olmasından ötürü de "doğru" yüklemi, sahip oldukları doğruluk-değerlerini belirtmek için önermelere yük(lem)lenen bir yüklem durumundadır." Afşar Timuçin (2004) bu minvalde doğruyu, gerçeklik kavramına, onun nesnesine uygun düşen bilgi olarak açıklamaktadır. "Doğru, gerçekliğin bilinçteki yansımasıdır ya da bilinçteki görünümüdür. Doğrunun ortaya konulması bir şeyin nasıl olduğunun gösterilmesidir ya da basitçe olanın onaylanmasıdır" (Timuçin, 2004: 159). Timuçin'in tanımı, doğrunun nesnesinin

zihin temelli olduğunun ispatı olmakla beraber, doğrunun zihinde var olan ve açığa çıkan fikirleri apaçık göstermek olduğunu da ortaya koymaktadır.

Mantık alanında mutlakçı bakış açısıyla tanınan Leibniz de doğru kavramını aklın doğruları ve olguların doğruları olarak iki grupta incelemiştir. Florov'a (1991: 123) göre, "Leibniz, aklın doğrularının tüm dünyalar (yani, mantıkla çelişmeyen dünyalar) için geçerli olduğunu, olgusal doğruların ise ancak (üstünde yaşadığımız dünya da içinde olmak üzere) birtakım dünyalar için doğru olabileceğini düşünüyordu." Bu bağlamda, doğrunun gerçekle ve inançla bağlantısı vardır Gerçek, bir şeyin doğru olduğu anlaşıldığında anlam kazanır. Birey bir "şey" in gerçek olmasını onun doğru olmasına bağlamaktadır. Bir "şey" in doğru olduğuna inanabiliriz fakat doğru olan "şey" in gerçek olmama ihtimali de vardır. Doğru, bilgiye ait bir önermeyken gerçek, onun varlığıyla ilgilidir. Örneğin, elimizde tuttuğumuz kalem gerçektir. O kalemi tuttuğumuzu söylediğimizde eğer tutuyorsak bu doğrudur. Kalemi tutmadığımızda bu önerme yanlıştır. Böylece, gerçeği teyit ederek doğruluğunu bulmuş oluruz. Dolayısıyla doğru sözcüğü isim olarak doğruluk sözcüğüyle kullanılmaktadır ve doğruluk "düşüncenin gerçekle uyuşması, yargı ve önermelerin gerçeğe uygun olması, verilmiş bir olguyla uyuşması" (Akarsu, 1975: 53) demektir. Akarsu'nun vurgusu aslında "doğru olanın niteliği" (Hançerlioğlu, 1977: 336) olarak açıklanabilir. Doğru bir olgunun niteliği düşünülürken doğruluk, "hakikat diye de adlandırılan varlıksal doğruluğun varlığın kendi özüne ya da ideasına uygun düşmesi" (Güçlü, Uzun & Uzun, 2008: 423) biçiminde tanımlanabilir. Gerçeklik ile doğruluk ayrımıdaysa gerçeklik, var olan şeyleri kapsamaktadır. Bu bağlamda gerçeklik "gerçek olanın kendisi, gerçek olanın özyapısı, dış dünyanın varlığı, var olan her şey" (Timuçin, 2004: 230) olarak betimlenebilir. Öte yandan Florov (1991), gerçekliği saf (naiv), kendiliğinden var olan ve bilinçten bağımsız tanımlar. Gerçeklik bu minvalde "herkeste rastlanabilen, dünyayla ilgili kendiliğinden maddeci bir anlayış; bütün nesnelere insan bilincinden bağımsız olarak var olduğuna ilişkin kanı" (Florov, 1991: 188) demektir.

Hançerlioğlu (1977) ise daha farklı bir gerçeklik tanımı yapar. Hançerlioğlu, sözcüğü İngilizce “*reality*” sözcüğünün karşılığı olarak görmektedir ve sözcüğün Türkçe karşılığının “*vuku*”, “*vaki*” ve “*hakikat*” anlamlarıyla kullanıldığını belirtir (1977). Gerçekliği diyalektik bir denemeye tabi tutan Hançerlioğlu, varlığın, var olan bir şeyin karşıtı olarak gördüğü gerçekliğin aslında gerçek olanın niteliği olduğuna dikkat çekmektedir. “Gerçeklik genellikle, herhangi bir nesne ya da olayın temel varlığı anlamında kullanılmıştır” (Hançerlioğlu, 1977: 220). Doğruluk ile gerçekliği birbirine karıştırmamak gerektiğinin altını çizen Afşar Timuçin’e (2004: 230) göre, “doğruluk yargıda kendini gösterir ve gerçekliğin düşünsel düzeyde ya da zihnimizde onaylanmasıyla ilgilidir. Gerçeklik, görülür yani algılanır ya da doğrudan doğruya düşünülür.” Bu ayırmada, doğruluğun zihnin yardımına ihtiyacı varken gerçeklik zihin dışında da varlığını sürdürebilir. Bu anlamda, gerçekliğin doğasında varlık doğruluğun doğasında ise gerçekliğin anlatımı vardır.

Doğruluk ile hakikat arasındaki ayırım ise çalışmanın gözettiği amaç açısından önemlidir. Doğruluk, mantıksal olarak bir nesneyi tanımlama, sınıflandırma gibi işlemlerin niteliğidir ve bu işlemlerin somut içeriğinden bağımsızdır. Ivan Florov (1991), bu doğrultuda yaptığı değerlendirmede belirli kurallar halinde formüle edilen işlemlerin doğruluk koşullarını mantık yasalarının belirlediğini savunmaktadır. Dolayısıyla doğruluk, “düşüncenin gerçekle uyuşması. Yargı ve önermelerin gerçeğe uygun olması, verilmiş bir olguyla uyuşması (içeriksel doğruluk)” (Akarsu, 1975: 53) şeklinde tanımlanabilir. Hakikat ise önermeleri bilmenin sonuçlarını ve bu sonuçların içeriğini gösteren bir niteliğe sahiptir. Hakikatin gerçeklikle uygunluğu o önermeyi hakikat olarak nitelendirmek için yeterlidir. Bedia Akarsu (1975), doğruluğun hakikatten ayrılan yönünü doğruluğun düşüncenin nesnel dünyayla olan bağlantısını göstermek olarak açıklamaktadır. Bu görüşü destekleyen Florov (1991: 123) a göre, “doğruluk, belirli mantık işlemlerini gerektiren amacın zorunlu bir koşulunu oluşturur; son çözümlemede, bilmenin hakiki sonuçlarının bir *sine qua non*’udur.” Florov’un burada kastettiği husus,

doğruluğun nesnel dünyayla bağlantı kurmayı en iyi açıklayan, bilme eyleminin sonuçlarını hakikate uyarlayan en somut kavram olduğudur. Bu durum Florov için “olmazsa olmaz” (*sine quo non*) olarak açıklanmaktadır.

Post-Truth Sözcüğünü İkiye Bölmek: Post ve Truth

Çalışmanın bu bölümde, post-truth kavramını oluşturan “*post*” ön ekinin karşıladığı anlamlar öncelikli olarak işlenecektir. Ardından “*truth*” sözcüğünün dilbilim açısından anlamına bakılacaktır. Son olarak ise post-truth kavramına hem uluslararası alan yazından kopmadan hem de Türkçe’nin dil ve anlam yapısına uygun bir karşılık bulunmaya çalışılacaktır.

Post Ön Eki Neye Tekabül Etmektedir?

Post-truth kavramını oluşturan “*post*” ön eki, post-modern söylemin bir ürünüdür ve anlamsal olarak karmaşıklık içermektedir. Best ve Kellner (2016), “*post*” ön ekinin modern olmayan anlamına geldiğini ve modernizmin normlarını olumsuzladığını, bu yönüyle de modernizmden kopuşa işaret ettiğini ifade eder. “*Post*” ön eki “modern ideolojilerden, üsluplardan ve pratiklerden net bir şekilde kopup ayrılan anti modern müdahaleler olarak karakterize edilir. Bu kural koyucu anlamıyla ‘post’ ön eki, kendisini öncelemiş olandan aktif bir kopuşu gösterir” (Best & Kellner, 2016: 55).

Post ön ekinin önüne eklendiği sözcüğe “*ötesi*” ya da “*sonrası*” anlamı verdiğini savunan görüşler de mevcuttur. Şaylan (2016), “*post modern dönem*” modellemesi üzerinden “*post*” ön ekini etimolojik anlamda belirleyici olarak görmektedir. “Post, İngilizce, Fransızca gibi dillerde ‘*sonrası*’ anlamına gelmektedir. Post modern sözcüğünün anlamı buna göre ‘modern’ sözcüğü ya da kavramı tarafından belirlenmekte; modern sözcüğü ile tanımlanan bir aşamadan sonra gelen yeni bir aşama ya da durumu ifade etmektedir” (Şaylan, 2016: 71).

“*Post*” ön ekinin eklendiği sözcüğe “*ötesi*” ya da “*sonrası*” anlamı vermesi, aynı zamanda modernliğin sonuna bir göndermedir. Bu ön ek, “bir sürecin sonu anlamına gelmekle birlikte

modernizmle devam eden, ondan kaynaklanan ve onun sorunlaştırılması ve aşılmaya çalışılması” (Günenç, 2017: 232) olarak tanımlanmaktadır. Erdoğan ve Alemdar (2002) da post ön ekinin “ötesi”, “sonrası” anlamlarında kullanıldığını belirtmekte ve sözcüğün modern dönemin bittiğine vurgu yaptığını savunmaktadır. Bu savunuda temel argüman, “post” ön ekinin modernliğin bütün normlarını içeren hiyerarşik yapılanmalardan kopmayı göstermesidir. “Post” ön eki aynı zamanda, modernizmin derinliği ve köklerini geride bırakıp onun ötesinde yerel ve parçalı bir yapıyı inşa etmesi anlamına da gelmektedir (Erdoğan & Alemdar, 2002).

Post-truth sözcüğünü oluşturan, “post” ön ekinin yalan kavramıyla da doğrudan bir bağı vardır. Özgün Bulut (2021), bu yönde yaptığı değerlendirmelerde yalanın insanlık için yeni bir kavram olmadığına vurgu yapmakta, post-truth ile ortaya çıkan soruna dair tartışmaların yeni olmadığı itirazını yapmaktadır. Bulut’un bu anlamda ilk eleştirisi, post-truth kavramında geçen “post” ön ekiyle ilintilidir. Bu bağlamda “post” ön ekinin hakikatin sonlanması, çoklu hakikatlerin var olması anlamında kullanılabilmesinin post modern bir değerlendirme olduğunu söyleyen Bulut’a (2021: 111) göre, “post ön ekinin vurguladığı anlam, hakikatlerin önemsizleşmesi, gözden düşmesi, aşınmasıdır ve bu fenomenin, yalanın değil “zırvalamanın” yükselişiyle bağlantısını göstermek daha yerinde olacaktır.” Nihayetinde “ötesi” post ön ekinin en doğru karşılığıdır. Çünkü “ötesi” sözcüğü, modernliğin bitmesi ve modernliğin yapılarının bağlamından kopması anlamında yeni bir dönemin başlangıcı olarak kullanılmaktadır.

Uluslararası alan yazında ve post-truth ile ilgili yapılan çalışmaların Türkçe çevirilerinde “post” ön ekinin “truth” sözcüğünün önünde ekseriyetle “ötesi” veya “sonrası” ve “önemsizleşmesi” şeklinde isimleşerek kullanıldığı görülmektedir. Türkiye’de konuyu ele alan çalışmalarda da durum yabancı alan yazından farklı değildir. Bu açıdan, “post” ön ekinin post-truth kavramını “sonra” veya “ötesi” ve “önemsizleşme” olarak iki ayrı tanıma bölüdüğü görülmüştür. Çalışmada bu kavramları, anlamsal doğalarından çok içinde buldukları döneme etkilerini öne çıkaran üçüncü bir

tanım çerçevesinde yerli yerine koymanın doğru olacağı düşünülmüştür. Üçüncü tanım oluşturma çabasında, post-truth sözcüğünün iletişim disiplini ile ilişkisi de dikkate alınmıştır. Buna göre, “post” ön eki, önceki iki tanımın bir sentezi niteliğinde olup, Türkçe’nin dil ve anlam yapısına ve literatürde kullanım sıklığına sadık kalınarak “ötesi” olarak ifade edilecektir. Dolayısıyla bu çalışmada “ötesi” karşılığı hem yeni bir aşama hem de bu aşamada eski dönemin önemsizleşmesi olarak görülmektedir. Çünkü bir kavrama ait dönemde bir değişiklik meydana gelmesi zaten eski dönemin ötesine bir geçitir ve eski dönemin normlarının dönüşüme uğraması onu önemsizleştirmektedir. Dahası, post-truth kavramı gerçek/hakikat/doğruluk-ötesi olarak ele alınsa da bu kavramlar dünyada meydana gelen siyasal, ekonomik, teknolojik, sosyal ve kültürel değişimler sonrası modern dönemin ötesinde bir dönemde değişime uğramışlardır. Sonuç olarak, “post” ön eki bir dönemin ötesi olarak yazılsa da bunun alt okumasında yeni bir döneme geçişle beraber önemsizleşmenin de bulunduğu dikkate alınmalıdır.

Truth Sözcüğünün Semantik ve Felsefi

Temelleri

Post-truth kavramının Türkçe karşılığına dair diğer tartışmalar “truth” sözcüğü üzerinden yapılmaktadır. Bu tartışmalarda, sözcüğün karşılığı konusunda “post” ön eki gibi mutabakat sağlanamadığı görülmektedir. Fakat sözcüğün Türkçe hakikat sözcüğünü karşıladığı görülmektedir. Hakikat Cevizci’ye (1999: 395) göre, “özel olarak, zaman zaman gerçeklik, zaman zaman da doğruluk anlamında kullanılmakla birlikte, gerçekte bir şeyin kendi özü içinde örtüsünü açarak vukua gelmesi ve insanın bunun farkında olması durumu” şeklinde açıklanmaktadır. Burada asıl sorun, İngilizceden Türkçeye çeviriden ziyade Arapçadan Türkçeye çeviri konusundadır. İsis (2015), hakikat sözcüğünün Arapça kökenli olduğunu ve Türkçe kökenli gerçek sözcüğüyle aynı anlamda kullanıldığını belirterek “11.yüzyıla değin kerti, kirtü, köni sözcükleriyle temsil edilen “gerçek” ve “hakikat” sözcükleri, Türklerin İslam’ı seçmeleriyle “hakikat” şeklinde dilde kendisini göstermiştir” (İsi,

2015: 181) demektir. Burada içinde bulunulan coğrafyanın kültürel değişim haritasıyla bağlantılı olarak anlamı aynı olan sözcüklerin kullanım sıklıklarının Türkçe köken dışında Arapça kökünde kelimelere kaydığı görülmektedir. O bakımdan, “gerçek” sözcüğünün anlamı içinde yer alan “doğruluk” sözcüğünün “hakikat” yerine kullanılmasında sakınca görülmemelidir. Çünkü hakikat “hak” kökünden gelmekte ve “dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk” (İsi, 2015: 189) anlamına gelmektedir. İsi (2015), bu tespitiyle Cevizci'nin görüşlerine geri dönerek onun hakikate dair değerlendirmelerine başvurur. Cevizci'nin hakikati varlığın bir bütünü olarak gizil anlamda kullandığına dikkat çeken İsi'ye (2015: 182) göre “Cevizci, kavramın gizil olduğunu, bu gizil örtünün varlığının ancak tasavvuf gibi özel bir anlam içerisinde belli olgunluğa erişilerek anlaşılacağından bahseder.” Bu ifadeler hakikat sözcüğünü Türkçe “doğruluk” olarak karşılama bir sakınca olmayacağını göstermektedir. Nitekim Murat Baç (2020), “truth” sözcüğünün felsefe ve ilahiyat disiplinlerinde Türkçeye ‘hakikat’ olarak, doğru ya da yanlış değeri taşımayı ifade eden dilsel ifadeler, başka bir deyişle önermesel bağlamlarda ‘doğruluk’ olarak çevrildiğini belirtmektedir. Terzi (2020) ise, kavrama Türkçe karşılık bulunmasında bir mutabakata varılamaması nedeniyle “truth” sözcüğünün hakikat, gerçek ve doğruluk sözcükleriyle karşılanabileceğine dair öneriler olduğunu vurgulamaktadır.

Gerçeğin düşüncedeki yansıması olan “hakikat” sözcüğünün Türkçe “doğru”, “doğruluk” sözleriyle karşılandığını belirten Terzi (2020), “truth” sözcüğü için en doğru karşılığın “hakikat” olduğunu savunmaktadır. “Türk Dil Kurumunun sözlüğü de dâhil, Türkçenin güncel yazı dili sözlüklerinin çoğunda ‘hakikat’ sözünün ilgili anlamları ‘gerçek’ sözünün altında verilmektedir. ‘Doğru’ ve ‘doğruluk’ sözlerinin ilgili anlamları da yine ‘gerçek’ sözüne aktarılmış görünmektedir” (Baç, 2020: 84).

Post-Truth Kavramının Tarihsel Arka Planı

2016'da yılın sözcüğü seçilen post-truth kavramının tarihi, Antik Yunana kadar dayanmaktadır. Özellikle, Platon'un diyaloglara dayanan *Devlet* adlı eserinde aktardıkları yalan kavramına dair

günümüze ışık tutacak veriler içermektedir. Platon (2016), devleti yönetecek ideal insanların sahip oldukları akıl gücü nedeniyle filozoflardan seçilmesi gerektiğini belirtmektedir. “Bana kalırsa bu devletlerin durumlarının düzelmesi için kral ya da devletin başında bulunan kimselerin filozoflar olmaları gerekir, bu sayede yönetenler akıl gücünü de yanlarına alırlar, aynı zamanda kendilerine tüm insanların yaptıkları şeyler bir yasa sayesinde verilmelidir” (Platon, 2016: 217-218). Platon, akıl gücü vurgusuyla rasyonelliği ve gerçekliği ön plana çıkartmakla birlikte, devlet yönetiminde olması gereken filozofların yenilikleri halka anlatmak için yalan söylenmesinin de meşru olduğunu savunur. Filozoflar, bilime sıkı sıkıya bağlı her zaman doğruyu söyleyen ve yalandan kaçınan kişilerdir fakat mesele devleti yönetmek olduğunda filozoflar “düşmanlarına ya da devletin çıkarları için vatandaşlarına yalan söyleyebilmelidirler. Fakat onlar dışında kimse yalan söylememeli. Zaten yönetilen insanın kendisini yönetene yalan söylemesi hastanın hekime öğrencinin öğretmene yalan söylemesi gibidir” (Platon, 2016: 109).

Fuller (2017), Platon'un bakış açısının doğru ve yanlışın belirlendiği koşulların kontrolünde olması gerekenler ile neyin doğru neyin yanlış olduğu söylenerek bunu kabul edecek konumda olması gerekenler arasında güçlü bir ayırım yapmak olduğuna dikkat çekmektedir. Bu değerlendirme, aslında post-truth kavramının salt günümüze ait bir fenomen olduğu görüşüne de bir itirazı barındırmaktadır. Zira Fuller, Platon'un *Devlet* kitabına dair iki açık soru sormaktadır. İlkinde, herkesin gerçeği ne ölçüde bilmesi gerektiği, ikincisinde ise gerçeğin nasıl bilineceğine kimin karar verme konumunda olması gerektiği sorgulanmaktadır. Bu soruların, yönetenler ve yönetilenler ayırımını açıkladığını ifade eden Fuller'e göre, post-truth her zaman insanlıkla beraber var olmaktadır. Fuller, post-truth denen fenomenin, “doğru ve yanlış hakkında konuşmak ile doğru ve yanlış olasılığını sunan varsayımlar arasındaki ayırma varmak” (2017) olduğunu söylemektedir. Bu tanımda, sadece neyin doğru ve yanlış olduğu önemli değildir. Önemli olan husus, “içinde bulunduğumuz koşulları kabul etmeniz ve doğru ile yanlışın altındaki koşulların ne olduğu

konusunda kavga etmenizdir” (2017).

Yalan ve doğruluk kavramlarıyla ilgili Platon'un şairlerle olan diyalogları da kıymetlidir. Dereci (2020), Platon için şairlerin ustaca taklitlere başvuran ve hakikati, masal ve yalanlarla gölgeleyen kişiler olduğunu vurgularken, bu özellikleriyle şairlerin ideal devletin önünde engel teşkil ettiğini savunmaktadır. “Zira Platon’a göre şairlerin, insanlar üzerindeki etkileri oldukça kuvvetlidir, hoşça giden sözler söylerler ama söyledikleri doğru değildir, uydurmadır, olanı olduğu gibi göstermezler, taklit ederler, tam da bu sebeple insanlar onları dinlememelidir” (Dereci, 2020: 9). Platon'un şairleri olayları abartan, uyduran ve yalan söyleyen kişi olarak nitelediğine işaret eden Işık (2018) ise Platon'un, topluma şiiirin pedagojik ya da ikna gücünün yerine felsefeyi koyması gerektiği yönündeki uyarısını hatırlatmaktadır. Platon'un bu uyarıdaki kastı, yalanın yerine hakikati koymaktır. Fakat Platon, yalan konusunda farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Platon için “yalan, doğru olmadığı bilindiği halde söylenen sözdür; hakikatin gizlenmesi ve gerçeklikten uzaklaşmanın bir ifadesidir” (Işık, 2018: 4).

Antik Yunan'da post-truth kavramının izlerini yansıtan bir diğer kesim ise sofistlerdir. Sofistler, tarihin en eski dönemlerinde Antik Yunan'da yaşanan sosyo-politik değişimleri müteakip insan odaklı felsefenin kurucu unsuru olarak sahne almaktadırlar (Cevizci, 1999). Sofistlerin insan odaklı felsefe anlayışında, hitabet sanatını iyi kullanarak kitlelere ulaşabilme yetenekleri etkili olmuştur. Sofistler bu anlamda, bilgiye bakışta farklı bir yöntem güderek, kuram (*teoria*) ve uygulama (*praxis*) aşamalarına inmiş, kamusal alanın her evresinde söz olarak toplumun içinde didaktik yönleriyle sivrilmişlerdir. Yıldızdöken (2017), bu yönleriyle sofistlerin ‘başarılı bir yurttaş yetiştirmek’ kaygısıyla dersler veren ‘gezici öğretmenler’ olduğunu belirtmektedir. Sofistler için mutlaklık ve nesnellik görelidir ve duyuların ötesinde bir varlık alanı yani mutlak hakikat yoktur. Duyular her insan için farklı sonuçlar doğurabileceği için de birden fazla doğru vardır. Sofistlerin bilgiyi ele alış biçimleri, günümüz post-truth dünyası açısından yalan içeriklerin hakikati gölgelemesi olarak dönüşmüştür.

Sofistlerin korku, acıma, öfke gibi duygusal öğelerle sahne alarak kitleleri safsatalar yayarak ikna etme girişimleri Post-truth dönemde yalan içerik paylaşan kullanıcıların, fısıltı/söylenti tarzı, doğruluğu teyit edilmemiş haberler yapan geleneksel medya mensubu gazetecilerin, trol hesapların iddialarının nesnel veriler gibi ve hakikat olarak sunulmasıyla benzeşmektedir. Kitleler bu sunumdan o kadar etkilenir ki, söylediklerinin doğru ya da yanlış olduğuna değil retoriğin büyümesine kapılır. Günümüz koşullarına uyarlayarak değerlendirildiğinde sofistlerin yalan içerikleri uçarken; doğru topallayarak gelmektedir (malumatfurusorg, 2019). Bu açıdan sofistlerin doğruluk ve dürüstlük diye bir dertleri de yoktur. Tek amaçları, girdikleri tartışmayı kazanmaktan ibarettir. “Sofist her daim taklit eder, -miş gibi yapar, hakikati dile getirmez, onun bir taklidi gibidir” (Dereci, 2020: 10). Bu bağlamda, post-truth dönemde sosyal medyadan sahte paylaşımlar yaparak öne çıkan kanaat önderlerine benzetilebilecek sofistlere karşı Seskir (2017), özellikle akademik yaklaşımla günümüzde yapılacak bir mücadelede kazançlı çıkmanın imkânsız olduğunu savunmaktadır. Seskir’e (2017) göre, “bunun en temel sebebi siz her zaman söylediklerinizde bir hata payı bırakırken karşının kesin yargılarla ve argümanlarla sizi mağlup edecek olmasıdır.”

Yakın tarihe bakıldığında, post-truth kavramının kullanımına dair yazılı metinlere rastlanmaktadır. Bu anlamda, post-truth ifadesinin kullanıldığı ilk yazılı metin ABD’li tiyatro ve senaryo yazarı Steve Tesich’e aittir. Sırp kökenli yazar, *The Nation* dergisinde 1992 yılında yayımladığı bir makalede, ABD dış politikasının kitlelerce benimsenmesi için uygulanan yöntemleri kaleme almıştır. *A Government of Lies* (1992) başlıklı makalede Tesich’in gündeme getirdiği konulardan ilki, ABD Başkanı Reagan’ın 1986 yılında İran’a silah sattığı iddialarını içeren “*İran Kontra Skandalı*” belgeleridir. Tesich’in makalede yer verdiği diğer iki konu ise ABD’de bir dönem ses getiren ve Başkan Nixon’ın istifasıyla sonuçlanan Watergate skandalı ve Vietnam Savaşı’nda işlenen suçların üstünü yalan içeriklerle nasıl örtüldüğüdür. Siyasal liderleri halka yalan söylemekle, halkı ise doğruluğu bulma konusunda

çaba sarf etmemekle itham eden Tesich, “bizler, özgür insanlar olarak, post-truth dünyada yaşamak istediğimize özgürce karar verdik” (Tesich, 1992: 12) demiştir. Tesich’in post-truth olarak ele aldığı durum, ABD’nin iç ve dış politikasında yürütülen egemen seçkin uygulamalar, hükümeti toplumun duyarlı kesimlerinden korumak amaçlı üretilen yalan ve yanlış içerikler barındırmaktadır. Tesich’in anlattıkları, Platon’un mağara alegoriyle benzeşir. Duyularla algılanan dünyadaki her şeyi yalan ve idealerin birer gölgesi olarak niteleyen Platon, doğruluğun idealer dünyası olduğunu ve gölgelerin de yalanı temsil ettiğini ifade eder (Çetindoğan, 2015).

Post-truth kavramının tartışıldığı konulardan biri de 2020 yılının hemen başında tüm dünyada etkisini göstermeye başlayan COVID-19 hastalığı sonucu ortaya çıkan pandemidir. Pandemi döneminde sosyal medyadan yapılan sahte ya da yanlış bilgi içeren paylaşımlar sonucu post-truth kavramının etkileri bir kez daha gündeme gelmiştir. Özellikle, COVID-19 salgınının önüne geçmek için geliştirilen aşılardan sosyal medyada dolaşıma sokulan paylaşımların yüksek etkileşimler almasıyla konu toplumsal bir sağlık problemi haline gelmeye başlamıştır. Aşı karşıtı gruplar bu kaos ortamında toplumu yalan bilgilerle yönlendirmeye çalışmıştır. Şubat 2020’de, Münih Güvenlik Konferansı’nda söz alan Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Direktörü Tedros Adhom Ghebreyesus, “biz yalnızca pandemiyle değil, aynı zamanda infodemiyle savaşıyoruz” (*We are not just fighting an epidemic; we are fighting an infodemic*) (Erdoğan vd., 2022: 2) sözleriyle olayın ciddiyetine vurgu yapmıştır. Ghebreyesus tarafından ilk kez kullanılan, bilgi (*information*) ve pandemi (*pandemic*) sözcüklerinin birleşiminden oluşan “infodemi insanların bir kriz karşısında güvenilir kaynaklar ve rehberlik aradığı dönemde kısmen yanlış ve kısmen doğru çok fazla bilgi ile karşılaşmaları nedeniyle bu arayışın zorlaşması” (Erdoğan vd., 2022: 3) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım çerçevesinde infodemi, post-truth dönemin etkisiyle sahte içeriklerin hastalıktan daha hızlı yayıldığı çıkarımına dayanmaktadır. Söz konusu çıkarımla anlatılmak istenen, bilgi düzensizliklerinin sosyal medyada etkin olarak kullanılmasıdır. “Infodemi gerçek olan,

doğrulanmış ve yarar amacı güden enformasyonu içerebileceği gibi, gerçeğe dayanan ancak zarar verme gayesi taşıyan (malenformasyon) ve mezenformasyon, dezenformasyon gibi doğrudan yanlış veya yanıltma amacı taşıyan enformasyonu da içerebilmektedir” (Saç & Ardıç Çobaner, 2021: 307).

Post-Truth Kavramının Türkçe Karşılığı Ne Olmalı?

Post-truth kavramına dair dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de birçok araştırma yapılmaktadır. Bu nedenle, post-truth sözcüğüne anlamsal olarak denk gelen ve kavramsal olarak tutarlılık sağlayan geçerli bir Türkçe karşılık bulma zorunluluğu vardır. Yaygın kullanılmaya başlayan sözcüklere karşılık bulunmasında, özellikle akademik çalışmalarda, sözlük karşılıklarının daha fazla dikkate alınması gerekir. “Çünkü sözlükler, dilde olması isteneni değil olanı gösteren yapılardır. Bu nedenle ‘post-truth’ kavramının gündelik dilde yaygınlık kazanacağı düşünülmüyorsa bu alanla ilişkisi de göz önünde tutulmalıdır” (Terzi, 2020: 84). Bunun yanında, sözcüklere ait kavramların karşılıkları kavramın kullanıldığı coğrafyanın kültürü ve anlam doğasına göre yapılmalıdır. Sönmez’e (2022) göre, “kavramlar çoğu kere kendi kültürel coğrafyalarının izlerini ve kokularını taşırlar.” Kavramların ontolojik yapılarıyla değerlendirilmesi gerektiğini savunan Sönmez, Batı tarafından üretilen kavramların salt Batı’nın sosyolojik bağlamlarına göre ele alınmasının yanlış olduğunu, kavramların bu nedenle taşıdığı anlam bakımından değerlendirilmesini önermektedir.

“*Truth*” sözcüğü, Türkiye koşullarına ve Türkçenin anlam doğasına uygun olarak incelenmelidir. İlaveten, Türkiye’deki politik söylem ve bu söylemin iletişim alanında dolaşıma sokulmasıyla ortaya çıkan anlam dünyası, Türkçe karşılık için bir kriterdir. Çünkü politik arena oyuncularını olan siyasi figürlerin kanaat önderi olarak sosyal medya üzerinden verdiği mesajlarda yalana başvurmaları, doğru bilgi vermemeleri anlamına gelmektedir. Kanaat önderlerinin yanlış bilgi vermeleri, toplum nezdinde doğru bilginin taşıyıcısı görülmeleri nedeniyle doğruluğa aykırı olmakla beraber etik dışı da bir eylemdir. Politik arenanın dışında sosyal medyada paylaşılan içeriklerin de politik

mesajlar ilettiği düşünülürken, doğru bilgi verilmeyen her paylaşımın doğrulukla ve etikte çeliştiği söylenebilir. Bu anlamda, medya etiğiyle uyuşmayan yalan haber ve sahte içerik sunumunun dolaşıma girmesi doğruluk kavramıyla daha uygun açıklanmaktadır. Bu gerekçeler dikkate alındığında, post-truth kavramında geçen “truth” sözcüğü politik söylemler, semantik ve felsefi vurgular ile etik kaygılar açısından “doğruluk” olarak Türkçe karşılık bulabilir. “Truth” sözcüğünden türeyen “true” sözcüğü özelinde ise bu durumu somutlaştırmak konunun anlaşılmasını sağlayacaktır. “True” sözcüğü, isim ve sıfat olarak farklı anlamlarda kullanılmaktadır. “Örneğin ‘true friend’ İngilizcede ‘hakiki dost’ anlamına gelirken, ‘it is true that he is in Barcelona now’ cümlesi ‘Onun şimdi Barcelona’da olduğu doğrudur’ anlamına gelmektedir. O yüzden, ‘post-truth’ deyiminin hem ‘hakikat-sonrası’ hem de ‘önermesel doğruluk-sonrası’ anlamlarını karşıladığını” (Baç, 2020: 22) söylemek mümkündür. Bu örnekten hareketle “hakikat” sözcüğünün Türkçeye isim olarak “doğru” anlamıyla da çevrilebileceği çıkarımı yapılabilir. “Doğru” sözcüğü de hem epistemolojik hem de ontolojik olarak inşa edilmektedir. Asıl itibarıyla, “doğru” sözcüğünün isimleşmiş hali olan ve düşünce üzerinden, önermesel olarak gerçekle uyuşması diye tanımlanan “doğruluk” sözcüğü ise etik ile ilgilidir. Keyes (2017), kavramın etik boyutunu ön plana çıkarmış ve semantik değerlendirmelerini bu bağlamda yapmıştır. Keyes (2017), “doğru” sözcüğünden yola çıkarak “doğru insan” benzetmesi yapmaktadır. “Doğru insan” sözünü tutan, güvenilir insandır. “Doğruluk kavramı zamanla size değil, sözlerinize de güvenilebileceği, onların da ‘doğru’ olduğu anlamına gelir oldu. Zamanla hakikat doğrulukla eşanlamlı olarak kullanılmaya başladı” (Keyes, 2017: 35).

Sonuç olarak, “doğruluk” sözcüğünün ifade, önerme ve savlarla ilişkili bir kavram olduğunu hakikatin ise ontoloji ve teolojiyle bağlantısı bulunduğu dikkat çekmek gerekir. Benzer değerlendirmede Bulut (2021), hakikatin “doğruluk” sözcüğünün anlam doğasıyla uyumlu ve “onto-epistemik” bir kullanımı olduğunu vurgulamaktadır. Hülür ve Yaşın (2019), “post” kavramının “ötesi” anlamını, “truth” sözcüğünün

de “doğruluk” perspektifinde ortaya çıktığına dikkat çekmektedir. “Bu açıdan ‘gerçek’liğin başlı başına bilinçten bağımsız dış dünyada var olan şeye tekabül eden anlamına karşılık ‘doğruluk’ kavramının bir şeyin niteliğini ya da özelliklerini dile getiren anlamını düşündüğümüzde burada post-truth kavramının ‘doğruluk-ötesi’ olarak belirdiğini görmekteyiz” (Hülür & Yaşın, 2019: 22). Türkçe karşılık konusunda bir başka gerekçelendirme, onun inşa ettiği dönem ve bağlamla ilişkisi göz önünde bulundurularak yapılabilir. “Post-truth tartışmalarının zeminini oluşturan hakikat anlayışının da doğruluk kavramına ilişkin olan bilgi öğelerini de içeren daha kapsamlı bir kavram olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır” (Bulut, 2021: 98). Türkçe karşılık olarak, hakikatin doğruluğu karşılamaında bir beis görülmemesi ve bilimsel olarak doğruluğun hakikatle benzer bilgi kümelerini içermesi nedeniyle post-truth kavramı “doğruluk” ile karşılanabilir. Ayrıca, hakikatin epistemolojik yönüyle, “doğruluk” anlamı veren etik yönüne de bakılmalıdır. Çünkü post-truth kavramının yalan haber ya da sahte içerik gibi kavramlarla olan ilişkisi etik konusuna bir yönelimi zorunlu kılmaktadır. Bu ilişkinin kaynağı nesnellik, tarafsızlık, dengelilik, kesinlik, tamlik ve doğruluk gibi gazetecilik meslek etiğinin kodları (Uzun, 2007) ile temellendirilmektedir. O bakımdan iletişim disiplini açısından post-truth kavramı, bahsi geçen gerekçeler de dikkate alınarak “doğruluk-ötesi” olarak adlandırılabilir. Bu adlandırma, Türkiye merkezli post-truth çalışmalarında kavramsal tutarlılığı sağlamaya yardımcı olacaktır.

Post-truth sözcüğüne yönelik doğruluk-ötesi karşılığı, geleneksel medya kaynaklı sistemin yarattığı habercilik problemini anlatmada daha etkili olacağı düşünülerek de kullanılmıştır. Medya etiği bağlamında, geleneksel medya kurumlarında görev yapan gazetecilerin haberlerindeki temel dayanak, kaynağının güvenilir, haber bilgisinin de doğru olmasıdır. Geleneksel medyanın günümüzde bu temel dayanaklardan uzaklaştığı, sosyal medyanın da kitlelerce doğruluğa duyulan yatkınlığı destekleyen bir mecra konumuna geldiği söylenebilir. Sosyal medyanın etkin bir aktör konumuna gelmesi ise geleneksel medyada

yaşanan doğru bilgiyi verme konusunda yaşanan problemlerden kaynaklanmaktadır. McIntyre'a (2019: 71) göre, "bu hikâye geleneksel medyanın düşüşüne değinmeden anlatılamaz." Bu kapsamda sosyal medya, kitlelerin geleneksel medyanın, yanlış olduğunu düşündüğü haberlerinden uzaklaşmak adına tercih edilmektedir. McIntyre (2019), geleneksel medyanın haberlerde nesnellik ilkesini doğru kullanmadığını iddia ederek, nesnellüğün olgusal meselelerde bile haberin taraflarına eşit yer ya da süre vermeye indirgenmediği tespitinde bulunmaktadır. "Kanaate dayalı meselelerde makul ve hatta takdire şayan bir hedef olsa da bu tutum bilime dair yapılan haberler söz konusu olduğunda bir felakete yol açmıştır" (McIntyre, 2019: 81). McIntyre'in değerlendirmeleri, doğruluk-ötesi kavramının özellikle bilim karşıtlığı ile komplo teorilerini daha kolay dolaşıma sokma konusunda oluşturduğu yatkınlığı destekleyen bir tespit olarak okunabilir. Bu nedenle, doğru haber verme kuralının nesnellığı artırmak adına geri plana atıldığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Yalan bir bilgi veren kaynağın karşısına doğru bilgi veren bir kaynağı çıkartarak haberin taraflarına eşit yer veren geleneksel medya yapılanması, aslında "iki güvenilir tarafın mevzubahis olmadığı meselelerde her iki tarafa da söz vererek "yanlış bir eş değerlik" yaratmaktan başka bir şey yapmamıştır" (McIntyre, 2019: 81). Bu nedenle geleneksel medyanın doğruluk ekseninden başka ilkeler adına sapması, post-truth denen durumun kendine alan bulmasına bir nevi yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla geleneksel medyanın doğruluğu geri plana atan yapısal problemleri nedeniyle post-truth kavramını Türkçe doğruluk-ötesi olarak karşılamanın daha doğru bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir.

Bir diğer gerekçelendirme ise "doğruluk" sözcüğünün gerçeğe ilişkin söylemlerin aktarılmasına, kişiye ve dahası kişinin sözlerine güven ve inanca karşılık geldiğinden post-truth sözcüğünün de Türkçe "doğruluk-ötesi" olarak karşılamaıyla ilgilidir. Çünkü post-truth, sözlük tanımı gereği bir önermenin doğru olduğunu mantık çerçevesinde, deneyle, gözlemlerle, kısacası nesnel verilerle kanıtlanmasına gerek duymadan kabul eden bir "inanç sistemi"ne karşılık

gelmektedir. Kavramın tanımının vurgu yaptığı bir başka nokta da dünyanın hakikatten kopuk bir görüngü olarak okunmasına olanak sağlayan koşulların aynı zamanda hakikate ulaşma idealini de zedelemeye başlamasıdır. Hakikatin somut bir çıktı olarak doğrulukla sağlanacağı düşünüldüğünde, varlık dünyasının yalan dolayımıyla şekillendiği görülmektedir. Bu nedenle post-truth kavramının "doğruluk-ötesi" olarak adlandırılması daha doğru olacaktır.

Doğruluk-Ötesi ve Doğruluk-Ötesi Siyaset Dönemi

Oxford Sözlük (Oxford Dictionary, 2016) post-truth sözcüğünü nesnel gerçeklerin belirli bir konu üzerinde kamuoyunu belirlemede duygulardan ve kişisel kanaatlerden daha az etkili olması durumu şeklinde tanımlamaktadır. Post-truth sözcüğünün tanımındaki vurgu, akıl yürütme süreçlerinden geçen, muhakeme gücünden çok kişisel kanaat, inanç ve duyguların gündelik hayatta yapılan bilgi seçiminde daha aktif hale gelmesidir. Tanımda yer alan hususlar, kavramın post-modernizm ile ilişkisine de vurgu niteliğindedir. Post-modernizm, modernizmin modellemelerine bir itirazın çıktısıdır. Bu itiraz, her disiplinin kurumsallaştırılması ve bilim, sanat ve yaşamdan koparılması üzerine olmuştur. Söz konusu kopuş ise otoriterleşmeye, elitist bakış açılarının mutlak egemen olmasına neden olmuştur. Kale (2002), Daniel Bell'den alıntılıdığı metaforik bir dille bu durumu izah ederek, modernist kültürün gündelik yaşamın değerlerine hastalık bulaştırdığını savunmaktadır. Semih Gümüş (2015) ise post-modernizmin, modernizm ile sağlanan kültürel birikim sonucunda toplumun kurumlarına yansıyan modernliğin hem eleştirisi hem de onun devamı olduğunu savunmaktadır. İki kavram arasındaki fark ise modern geleneğin öğretilerinin bağlamsal olarak değişmesi ve yeniden yapılandırılmasıyla oluşur. Madan Sarup (2017), bu ayrıma yönelik "adları modernlik ile birlikte anılan toplumsal oluşumların henüz daha yolun başındayken fiilen dağılmış olmaları" (2017: 186) tespitinde bulunmaktadır.

İki akım arasındaki ayrımın görünür olmasında iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler etkili olmuştur. Özellikle sosyal medya kullanımının

cep telefonlarına kadar genişlemesiyle mobilize ve çevrimiçi bir ortam oluşmuştur. Daha fazla bilgi edinme istenciyle gerçekleşen bu yenilikler, kitlelerin bilgi edinme kapasitelerinin üstünde bilgiyi filtrelemeden edinmelerinin önünü açarak doğru bilgiyle yanlış ya da sahte bilgi ayırımı ortadan kaldıran bir süreci de başlatmıştır. Bu süreç, aynı zamanda düzensiz bilgi akışının da artması demektir. Bilgiye erişim bir yandan kolaylaşırken doğru bilgiye erişim paradoksal bir şekilde zorlaşmıştır. Yoğun enformasyon akışında, iletişim kurma biçimlerindeki değişikliğin etkisiyle, doğru bilgiyi ayıklamak zorlaşmıştır. Üstelik bu bilgiler içinde doğru ile yanlış iç içe geçmiş yani çarpıtılmış olanların ayırımı daha da zordur. Dolayısıyla yalan veya sahte haber daha hızlı ve kolay şekilde yayılmıştır. Bunun sonucu olarak doğruluk önemsizleşmiş, hakikat sarsılmış, gerçeğe ulaşma umudu kaybolmaya başlamıştır. Bu nedenle doğruluk-ötesi, “gerçek ile ona ilişkin yargılar arasındaki uygunluğun ortadan kalkmasının umursanmamasıdır. Yani hakikatin düşüşüdür” (Alpay, 2017: 28). Özellikle yeni medyanın önemli ayağı olan sosyal medya böylesi bir süreçte karar almada etkin hale gelmiştir. “Yeni iletişim teknolojileri kullanıcılarına birçok imkân sağlarken, aynı zamanda üretilen bilgilerin daha hızlı yayılmasına yardımcı olacak yeni araçları da beraberinde getirmiştir” (McIntyre, 2019: 65). Bilgi bu dönemde daha kalıcı, geçişken ve etkin kullanılan bir meta haline gelmiştir. Böylece, sosyal medya, post-modern dünyanın inşa ettiği görece gerçeğin bir sonucu olarak “dezenformasyon yayma”, ve “yanlış yönlendirme” gibi pek çok olumsuz durumun kaynağı haline gelmiş, doğruluk sarsılmış, gölgelenmiş, sahte gerçekler mutlak doğru kabul edilmiştir. Kısacası, sosyal medya “sahte haberlerin hızlı bir şekilde yayılması gibi olumsuz bir sonucu da beraberinde getirmiştir” (Çömlekçi, 2019: 1550). Burada doğruluğun sarsılması, gölgelenmesi, önemsizleşmesi gibi durumlar geleneksel medyanın hakikati sarsan yapısal düzensizliklerinin bir bakiyesi olarak görülebilir. Semra Kotan (2022), haber içeriklerinin geleneksel medyada yaşanan üretim ve güç ilişkileri bağlantılı gerçeklikten ve doğruluktan kopma durumuyla karşı karşıya olduğunun altını çizerek,

hakikat ile magazinleşme arasındaki sınırların geleneksel medya kaynaklı olarak silikleştiğini vurgulamaktadır. Geleneksel medyadan kaynaklı sorunlar bu minvalde sosyal medyayı kitleler için “umut kaynağı” haline getirmiştir. Fakat, sosyal medyanın hızlı, denetimsiz ve kontrol dışı gönderi paylaşım imkânı sunmasıyla ortaya çıkan dezenformasyona açık yapısı, kitlelerin yanlış bilgiler ile yönlendirmeye açık hale getirmiştir. Sosyal medya içeriklerinde yer alan yalan ve sahte içeriklerin büyük bir hızla dolaşıma girmesiyle doğruluk, popüler olan ve en çok beğenilen iletilerle doğru orantılı bir yapıya bürünmüştür. Bu durum sosyal medyada doğruluğun doğruluk-ötesi normlar ile magazinleşmesi anlamına gelmektedir. Bu anlamda doğruluk-ötesinin “hakikat ile dezenformasyon, yalan haber, politize edilmiş mesaj, propaganda, manipülasyon, magazinelleştirme” içeriklerindeki belirgin sınırların silikleştiği bir dönemin ifadesi” olarak nitelendirilmesi yanlış olmayacaktır. Bahsi geçen silikleşme, sosyal medyadan beklenen eleştirel düşünme ve küresel bir kamusal alan yaratarak demokrasiyi tesis etme yönündeki umutları zayıflamıştır. Çünkü post-truth ile inşa edilen dönem, bilginin ne olduğu sorusunu eskitmiştir.

Modern dönemin modellemelerine ait bilginin doğruluğunun ölçütünü veren “bilginin ne olduğu” sorunsalı, post-truth ile yerini bilginin yarattığı popülaritenin ne kadar önemli olduğu kaygısına bırakmıştır. Bu durum, bilginin doğruluğundan çok ne kadar önemli, revaçta ya da popüler olduğu bir süreci başlatmıştır. Bilginin doğruluğundan çok popülaritesinin kazandırdığı değer daha önemli hale gelmiştir. Başka bir deyişle, dolaşıma sokulan bilgi ne kadar çok paylaşım aldıysa o kadar doğru kabul edilmeye başlanmıştır. Böylece; bilimsel temeli olmayan, nesnel verilerden uzak, akıl yürütme süreçlerinden sıyrılmış sahte içerikler, geniş kitlelerin dolaşımına rahatlıkla sokulabilmiştir. O bakımdan post-modern düşünme biçimi, bilgiyi tüketim değeri olan bir meta haline getirmiş, onun doğruluğunu ikinci plana atmıştır. Dahası post-modernizm, tüketim değeri ile doğruluk arasındaki etik temelli ayırım yapmaya dönük tüm kriterleri medyanın kurguladığı politik imajlarla altüst etmiştir. Gerçeklik olgusu verilerin egemen olduğu

soyut bir boyuta geçmiş ve nesnel bilgiden giderek uzaklaşmıştır. Sahte bilimsel içerikleri dolaşıma sokanlar da bu dönemde kendi yalanlarına gerek psikolojik nedenlerle gerekse toplum içinde yer edinebilme kaygısıyla sıkı bir inançla bağlanmışlardır. Bu inanç, bireyin kişisel kimlik duygusundan giderek uzaklaşması, bilim ve akıl konusunda da karşıtlığın giderek artması demektir.

Doğruluk-ötesi kavramının yarattığı yeni dönem; yanlış ya da yalan içerik sunanlar, yalancılar, manipülasyon üretenler ile buna inananların kasıtlı ya da kasıtsız ortaklaşa hareket edebildikleri bir kısır döngü yaratmaktadır. Oysa günümüzde hemen herkesin kullandığı sosyal medya araçları, geleneksel medya kaynaklı eşit olmayan, düzensiz bilgi akışının önüne geçerek kitlelerin sosyalleşmesini yeniden inşa ederek dünyanın uzak bölgelerinde yaşanan olaylara dair haberleri kısa süre içinde sunma olanağına sahip olsa da, aynı zamanda yalan ve sahte içeriklerle oluşan manipülatif haber ya da içeriklerin de doğru bilgiden daha hızlı ve etkin şekilde dolaşıma girmesi konusunda olumsuz bir aktör görevi de görebilmektedir. Bu anlamda varlığı çok öncelere dayanan doğruluk-ötesi dönemin geleneksel dönemden farkı, manipülasyonlara karşı tepkisiz kalan bir toplum yapısının inşa edilebilme olanağının ortaya çıkmasıdır. Alpay (2017), bu bağlamda yalan söyleme eylemiyle doğruluk-ötesinin özdeş hale geldiği tespitlerine itiraz etmektedir. Doğruluk-ötesi kuşkusuz yalan söylemeyle oluşur ve yalan bilgi çokça vardır. Fakat salt yalanın kendisi değildir. Alpay'ın bu savunusu, Zarzalejos'un görüşleri üzerine kuruludur. Zarzalejos (2017), doğruluk-ötesi kavramının yalan söylemekle eş anlamlı görülmemesi gerektiğini, bunun yanında kamuoyunu oluştururken veya bilgiyi manipüle ederken nesnel gerçekleri duygu, bireysel inançlar ve kişisel kanaatlerden daha az etkili kılmak olduğunu vurgulamaktadır. "Post-truth, gerçeğin göreceleştirilmesinden, verilerin sıradanlaşmasının nesnelliğinden ve duygusal konuşmaların üstünlüğünden oluşur" (Zarzalejos, 2017). Doğruluk-ötesi kavramının bu niteliği Alpay'ın tabiriyle "bir umursamazlık hali" yaratmaktadır (2017). Sözü geçen "Umursamazlık hali", bir olgunun doğruluğunun ortaya konmasının

önemsizlemesiyle başlamaktadır. Alpay (2017) bu bağlamda, hakikatin önemsizleşmesi dediği post-truth kavramının duygusal çağrışımlarla kitleleri rasyonellikten uzak şekilde doğru ya da yanlış birtakım şeylere inandırma yetisine sahip olduğuna dikkat çekmektedir. Doğruluk-ötesi Alpay'a (2017: 29) göre, "toplumun rasyonel düşünen kesimlerini, seçkinleri ikna etmeye çabalamaz. Onun hedef kitlesi rasyonel düşünmekte güçlük çeken halk kitleleridir." Alpay'ın doğruluk-ötesini hakikatin önemsizleşmesi ve doğruluğun geri plana atılması olarak nitelendirdiği değerlendirmesi yalan konusuyla ilişkilendirilebilir. Yalan bilgilerin duygular ve kişisel inançlarla rasyonel veriler gibi kullanılmasıyla ortaya çıkan önemsizlik hali, aynı zamanda hakikatin de önemsizleştiği bir izlek yaratabilmektedir. Bu izlek doğruluk-ötesinin de bir normu olarak, kişisel kanaatlerin ve inançların rasyonel akla dayanan doğru bilgilerden daha çok önemsendiği bir dönemi getirmiştir. Bu nedenle Alpay'ın vurgusunu yaptığı hakikati önemsizleşmesi ya da doğruluğun önemini yitirmesi durumuyla anlatmak istediği "insanları yanıltarak birtakım amaçlara ve çıkarılara ulaşmak için toplumun algısını şekillendirme" (Cantürk & Yüksel, 2022: 83) arzusu ve böylesi bir arzunun normalleştirilmeye çalışılmasıdır.

Lee McIntyre (2019) ise doğruluk-ötesi ile hakikatin topluca ortadan kalktığı bir süreçten bahsedilemeyeceğini belirtir. Hakikatin önemsizleştiği daha ileri seviyede hakikatin olmadığı yönündeki görüşlere karşı çıkan McIntyre'a (2019: 33) göre, "Oxford'un verdiği tanıma ve bu meselenin son zamanlardaki tartışmalarda nasıl ele alındığına baktığımızda, hakikat-sonrasının hakikat diye bir şey olmadığı iddiasından çok, olguların siyasi bakış açımıza tabi olduğu iddiasına dayandığı hissine kapılırız." Görüldüğü üzere, McIntyre için hakikati yok saymak doğru değildir. Bu yönüyle onu içselleştirmeyenlerin de derdi olarak görülemez. Hakikati yok sayanlardan ziyade hakikati önemseyen ve onun doğruluk-ötesi dönemde bir saldırıyla karşı karşıya olduğunu dile getiren kesimler için hakikat sığınacak bir liman gibidir. Hakikate yönelik saldırılara ciddi eleştiriler getiren McIntyre, post-modernizmi bu konuda "fail" olarak görmüş (2019), doğruluk-ötesi

kavramının kuramsal köklerinin de bu savunuya bağlı olduğunu dile getirmiştir.

Doğruluk-ötesi kavramına ilişkin kapsamlı değerlendirmeler, konuyu kavramın ortaya çıkışından yıllar önce, 2004 yılında, ele alan Ralph Keyes tarafından yapılmıştır. Keyes, *Hakikat Sonrası Çağ: Günümüz Dünyasında Yalancılık ve Aldatma (The Post Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life)* (2017) adlı eserinde, doğruluk-ötesi kavramının yükselişi, siyaset, ekonomi ve medya gibi alanlarda gündelik yaşam pratiklerinde yarattığı dönüşüm ve bu dönüşümlerle görünür hale gelen tehlikeleri kaleme almıştır. Keyes, toplumda yaşanan yalan söyleme, aldatma gibi eylemleri sınıflandırdıktan sonra meselenin “doğru insan” olma noktasında sorun yarattığını belirtmektedir. Doğruluk-ötesi kavramını yalan söylemeyle özdeşleştirmekten çok onun yeni bir yolun kapısını açtığına vurgu yapan Keyes, yalanın ve yalancıların tarihin ilk zamanlarından beri var olduğunu ifade etmektedir. Eskiden insanların kaygı, korku ve az da olsa suçluluk hissiyle çokça yalan söyleyebildiğini, günümüzde ise bu durumun tersine döndüğüne işaret eden Keyes’e (2017: 22) göre, “zeki insanlar olarak, suçluluk duymadan paçayı kurtarabilmek için gerçeği örtbas etmeye gerekçeler buluyoruz. Ben buna hakikat sonrası diyorum. Hakikat sonrası bir çağda yaşıyoruz.” Keyes’in bakış açısı, kavramın etik problemler yaratan doğasını ortaya koymaktadır. Bireylerin davranışlarının yalana karşı eğilime direnç konusunda zafiyet içine düşebildiğine işaret eden Keyes için, değerlerle çelişen her bireysel davranış yalana bizi daha fazla yaklaştırabilmektedir. Bununla beraber, faydacı doğası gereği insanoğlunun değerlerin kenarından geçmek adına yeni, alternatif etik yaklaşımlar oluşturduğunu savunan Keyes, “gerçeği gizlemenin ille de yanlış olmadığı, pekâlâ yapılabileceği, bu nedenle de aslında kelimenin olumsuz anlamıyla “yalancılık” olmadığı etik sistemlere” (2017: 22) doğruluğun muğlak hale gelmesi bağlamında göndermede bulunmaktadır. Doğruluğun üzerinin örtülmesi ya da muğlaklaştırılmasının sonucu duyarsızlaşmadır. Çünkü yalancılığa karşı toplumsal tepkisizlik hali kitlelerin doğruluğu arama konusunda

duyarsızlaşmasına ortam hazırlayabilecektir. “Hakikat sonrası çağda gerçek ve yalancılardan başka, tam olarak gerçeği yansıtmamakla birlikte yalan da denemeyecek muğlak ifadelerden oluşan üçüncü bir kategori vardır. Zenginleştirilmiş gerçek denilebilir buna. Neo-gerçek. Yumuşak gerçek. Suni gerçek. Hafif gerçek” (Keyes, 2017: 25). Keyes’in yaklaşımı, bir anlamda gerçeğin üstünün örtülmesi, onun önemsizleşip muğlaklaştırılması ve en sonunda yalanın meşruluk kazandığı bir ortamın hızla inşa edilmesine yol açacağı varsayımına dayanmaktadır. Çünkü, birey gerçeği örterken “olağanüstü dilsel yaratıcılık güçlerini ortaya çıkarır” (Keyes, 2017: 25). Keyes’in değerlendirmeleri, bu yönleriyle post-modernizm ile hesaplaşmanın ürünü sayılabilir (Aslan, 2020). Doğruluk-ötesi dönem, içinde bulunulan siyasi kültürü de etkilemesinden dolayı doğruluk-ötesi siyaset (*post-truth politics*) olarak da nitelendirilmektedir. Sarphan Uzunoğlu (2016), doğruluk-ötesi siyaset kavramını, “büyük ölçüde, hakikate karşı argümanların göz ardı edildiği, siyasetin, ayrıntılarından yoksun olduğu bir siyasi kültür” olarak tanımlamaktadır. Böylesi bir kültüre dair Hahna Arendt’in (2018) 1967 tarihli *Pentagon Belgeleri* odaklı değerlendirmeleri önemlidir. ABD’nin Vietnam politikasına karar verme sürecinin tarihçesini ortaya koyan bu belgeler, 1971 yılında *Daniel Ellsberg* tarafından *The New York Times* gazetesine sızdırılmış ve ABD kamuoyunun gündemine gelmiştir. Söz konusu belgelerde, ABD’nin komünizm karşıtı propagandaları ve soğuk savaş döneminde medya yoluyla haberleştirmede kullandığı yöntemler ses getirmiştir. Arendt, bu yöntemlere dair okurlarda oluşan intibayı “kandırma” (2018: 11) olarak nitelendirmektedir. Süreç içinde politik arena oyuncularının “ülkenin geleceği” adı altında kamuoyunu yanıltıcı içerikleri üretmesini de eleştiren Arendt, yalanın “gayri ahlaki bir eylem biçimi” ve toplumu manipülasyona sevk eden “tehlikeli bir araç” (2012) olduğunu savunmaktadır. Yalanın manipülasyonu tetikleyen bir araç olması konusunun görünür kılındığı en yalın alan politik arenadır. Bu alanın aktörleri olarak nitelendirilen politikacılar, kendi imajları uğruna hakikati yok sayan söylemlerle halka yalan bilgi verebilmektedir.

Politik arena bu anlamda yalanın örgütlü şekilde dolaşımında olduğu örgütlü bir alandır. Politik arenanın yalanı örgütlü kılan yapısının hakikati örgütsüz kıldığına dikkat çeken Arendt'e (2012: 305) göre, "örgütlü yalan, yok saymaya karar verdiği her şeyi ortadan kaldırmaya eğilimlidir." *Siyasette Yalan* adlı kitabında Arendt, yalanın "içkin bir doğruluk barındırmayan, doğru olma zorunluluğu taşımayan meselelerle" (Arendt, 2018: 14) ilintili olduğu savını ileri sürmekte, doğru olmayan ya da doğru olmak zorunda olmayan her şeyin yalan sayılması gerektiğini belirtmektedir. Yalanın kurgulanmasına da değinen Arendt, toplumun duymaya ihtiyaç duyduğu yalanların doğrulamaya ihtiyaç duyulmadan, rasyonel verilerle inşa edilerek söylenebildiğine işaret etmektedir. Bu tarz bir yalan mekanizmasının olgusal hakikat anlamında yıkıcı bir etki yaptığını vurgulayan Arendt (2018), olgusal hakikatin yalan söyleme eylemiyle gölgelendiğini, gerçeğin kabul edilmediğini ve hatta çarpıtılarak unutturulmaya çalışıldığını ifade etmektedir.

Arendt, gündelik hayattan sirayet eden ve politik arenada da kendini gösteren yalan kavramı içinde modern yalanın daha tehlikeli olduğunu savunmaktadır. Arendt için modern yalan tamamen doğruluğu yok etmek demektir (2012). Modern yalana dair Arendt'in değerlendirmelerinin günümüze yansımalarına en iyi örnek eski ABD Başkanı Donald Trump'tır. Trump'ın 2016 başkanlık seçimleri öncesi ve başkanlık döneminde sosyal medya hesabından yaptığı paylaşımlar, rasyonel doğruluğun modern yalanın örgütlü yapısını açıkça ortaya koyması açısından önemlidir. Trump'ın, rasyonel aklın doğruluk-ötesi siyaset bağlamında geri planda kalmasını betimlemek adına politik arenanın en "yetkin" aktörü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Gazeteci James Ball (2017), bu dönemi "*saçmalığın yayılması*" (spreading shit) ifadeleriyle açıklamaya çalışır. *Post-truth: How Bullshit Conquered the World* adlı kitabında doğruluk-ötesi dönemi etkin kılan nedenler arasında politikacıları ilk sıraya koyan Ball, politikacıların etkisi anlamında Trump'ın rolünün yadsınamayacağını belirtmektedir (2017). Politikacılara siyasi skandallar, yolsuzluk gibi nedenlerle dünya genelinde güvenin düşük olduğunu belirten Ball, bunun yeni bir

olgusu olmadığını hemen her gün gazetelerin politikacılara dair bu tip haberlerle dolduğunu söylemektedir (2017). Politikacıların popülist yalan varlıklar olduğu düşünüldüğünde, bu konuda hiçbir politikacının Trump kadar başarılı olamayacağını savunan Ball (2017: 72), Trump'ın birçok sektörde faaliyette bulunan bir iş insanı olarak kurduğu imparatorluğu güçlendirmek adına, dedikodu temelinde yükselen New York'taki medya sektöründe deneyimli bir oyuncu olarak yer aldığına dikkat çekmektedir. Kessler, Rizzo ve Kelly'nin (2021), Trump'ın başkanlık döneminde sosyal medya hesabından toplam 30.573 adet yalan ve yanıltıcı iddiada bulunduğunu ortaya koyması, Ball'un argümanlarını kanıtlayan bir veri olarak okunabilir. Benzer bir kanıt sunan Murat Baç (2020) da Trump'ın başkanlık görevine resmen başladıktan sonra söylediği yalanlarla manipülasyona başvurduğunu, böylece hem ABD halkını hem de kendisine oy veren seçmenleri konsolide ettiğini savunmaktadır. Baç'a (2020: 19) göre, "Trump 993 günde 13.435 yalan veya yanıltıcı beyanda bulunmuştur. ABD'li doğrulama platformu *PolitiFact* ise, Trump'a ait 953 demeci mercek altına almıştır (2022). Trump'a ait açıklamalardan sadece 35'i (%3) doğrudur. Açıklamalardan 84'ü (%9) çoğunlukla doğru, 120'si (%12) ise yarı doğru, 190'ı (%19) ise çoğunlukla yanlış olarak analiz edilmiş, 353 açıklama (%37) yanlış, 171 açıklama ise (%17) saçma ifadeler (pants on fire) olarak tespit edilmiştir (PolitiFact, 2022). Trump'a dair araştırmalarda yalan ya da sahte içerikler konusunda ortaya çıkan veriler, Trump'ın popülist bir siyaset izlediğini de ortaya koymaktadır. Finchelstein (2021), Trump tarzı politikacıların yalanı popülist bir eylem tarzı olarak kullanmalarının doğruluk konusunda tarihle günümüz arasındaki köprüleri adeta yıktığını savunarak "*Trumpçılık*" nitelemesinde bulunmuştur. Finchelstein, Trump ile başlayan bu akımın faşist yalanlar ile politik yalanlar arasındaki tarihsel döngüde kendine seçkin bir yer edindiğine değinmektedir. Finchelstein'a (2021: 126) göre, "daha açık bir ifadeyle, Trumpçılık, iki savaş arasındaki faşizmi çağımızın popülistlikle birleştiren daha uzun bir tarihte yeni bir fasıl açmıştır. Trumpçılık açıkça, liderin sezgi ve arzularına dayanan, alternatif

'hakikat' üretimi tarihinin bir parçasıdır." Trump'a dair tüm analizlerde görüldüğü gibi Trump, Keyes'in deyişiyle "yalan söylemenin kaşınmak kadar sıradan hale geldiği" (Keyes, 2017: 11) bir dönemin kapısını sonuna kadar aralamıştır.

Doğruluğun dedikodu temelinden sarsıldığı bu dönemde Trump örneği, Arendt'in aktarımlarındaki yalan ve doğru arasında yaşanan epistemolojik mücadeleyi ortaya koyması açısından önemlidir. Mertek (2020), bu mücadelenin aynı zamanda yalan içeriklerle politik arenayı popülizme sürüklemek konusunda verilen bir "savaş" olduğunun altını çizmektedir. "Aslında post truth, bir bakıma bu savaşın bir uğrağı konumundadır. Aynı zamanda post truth, popülizmin en etkili aracı olarak da kullanılmaktadır" (Mertek, 2020: 206).

Popülist bakış açısından beslenen doğruluk-ötesi için duygular önemli bir silahtır. Duygular üzerinden inşa edilen yalanların daha hızlı yayıldığı doğruluk-ötesi dönemde, bireylerin bu tip sahte ya da yalan içeriklere inanması daha kolay olmaktadır. Hele ki gündelik yaşamda yüzlerce bilgiyle çevrili enformasyon ağında, doğru bilginin hangisi olduğuna karar verecek zamanı ve enerjisi olmayan bireyler açısından yeni iletişim ortamları post-truth dönemde yaşanan gri alana girme konusunda zorluk çıkartmamaktadır. Selçuk Şirin (2017), bu durumu sosyal medyanın algoritmik yapısına bağlamaktadır. Özellikle yalan ya da sahte içeriklerin daha yoğun dolaşıma girmesinde sosyal medya algoritmalarının sorumlu olduğunu ifade eden Şirin, bu tür içerikleri paylaşma olasılığı daha yüksek olacak kullanıcılara bizzat sosyal medya algoritmalarıyla düştüğüne dikkat çekmektedir. Sosyal medya algoritmalarının yarattığı bu durumun yalan haberi daha hızlı dolaşıma soktuğunu belirten Şirin'e (2017: 133) göre, "gerçek, yalanın yanında yaya kalıyor. Çünkü kurulan sistem doğası gereği bunu teşvik ediyor."

Sonuç

İnsanlık, tarihin eski dönemlerinden günümüze kadar sürekli doğru bilgiyi arama çabası içinde olmuştur. Bu çaba, içinde bulunulan tarihsel sürecin koşullarına göre değişiklik göstermiştir. Doğru bilgiyi arama çabaları yine tarihin eski dönemlerinden bu yana sekteye uğramış ya

da uğratılmıştır. Bu durum yalan kavramının da tarihsel olarak eskiye dayanmasından kaynaklanmaktadır. Antik Yunan'da, özellikle Sofistlerin kitleleri etkilemek için yaptığı retorik konuşmalarda ortaya koydukları safsatalar yalanın bir örneği olarak sunulabilir. Benzer şekilde Platon'un, devleti yönetenlerin devletin çıkarları için yalan söyleyebileceğini belirtmesi de yalan konusunun eskiye dayandığını gösteren örneklerden biridir. Modern öncesi dönemde ise bilginin efsane, batıl inanç ya da mitler olan inançla eşdeğer görülmesinin ardından, modern dönemde, kitle iletişim araçları doğru bilginin kaynağı olarak görülmüş, fakat yanlış ya da yalan bilgilerin bu araçlarla yayıldığı görülmüştür. Post-modern dönemde ise bir önceki dönemin normları sorgulanarak evrensel bir gerçeğe ulaşamayacağı iddia edilmiştir. Söz konusu iddia ile yalan ya da yanlış bilgidен çok doğru olduğu anlaşılamayan karmaşık bilgilerin doğruluğunun teyit edilmesi sorunu ortaya çıkmıştır. Özellikle hakikat, gerçek ve doğru gibi modern dönemin kavramları bu iddia çerçevesinde sorgulanmış ve bilginin doğruluğunun göreliliği olduğu savunu ön plana çıkmıştır. Doğruluğun göreliliğine yönelik savunularda geleneksel medyanın yaşadığı dönüşüm ve sosyal medyanın varlığını hissettirmesi en önemli etkenlerdir. Çalışmada, 2016 yılından itibaren bir fenomen olarak ortaya çıkan fakat kökleri eskiye dayanan post-truth kavramı modernizm ve post-modernizm akımları üzerinden bir tasarım ile ele alınmıştır. Çalışmanın ana amacı özellikle Türkiye temelli akademik çalışmalarda post-truth sözcüğü üzerinde Türkçe hangi karşılığın kullanılması gerektiğini açıklamaktır. Çalışmadaki öteki amaç ise Türkçe karşılığın semantik yapısı bağlamında hem geleneksel medya hem de geleneksel medyanın yarattığı doğruluğa erişimdeki yetersizliğin ürünü olan sosyal medyayı eleştirel bir gözle betimlemektir.

Yabancı dillerden Türkçeye çevrilen post-truth gibi kavramların akademik çalışmalarda kullanımında çeşitli zorluklar yaşanmaktadır. Türkçe karşılık bulan bu kavramlar bir kavram kargaşasını da beraberinde getirmektedir. Kavram karmaşası ise o sözcüğün orijinal karşılığının felsefi, kültürel,

siyasal ve sosyolojik bütünlüğünün kullanılan dildeki yapıya tam olarak yansıtılmamasına neden olmaktadır. Post-truth kavramı özelinde de yapılan alan yazın taramasında benzer bir karmaşa yaşandığı gözlemlenmiştir. Özellikle “truth” sözcüğünün Türkçe karşılığı konusunda farklı kullanımların olduğu görülmüştür. Çalışmada bu durum bir problem olarak görülmüş ve bu problemin çözülmesi gerektiği düşünülmüştür. Dolayısıyla post-truth sözcüğüne yönelik akademik çalışmalarda kavram bütünlüğü/tutarlılığı sağlamak açısından böyle bir çalışmanın ortaya konulması önemlidir.

Çalışmanın amacı, problemi ve önemi doğrultusunda, post-truth kavramının felsefi, semantik ve tarihsel temelleri mercek altına alınmıştır. Araştırmanın tasarımını da oluşturan bu temeller üzerinden kavrama Türkçe karşılık olarak “doğruluk-ötesi” denmesinin uygun olacağı savunulmuştur. Bu savunuda gerçek, doğru ve hakikat kavramları benzer ve farklı yönleri incelenerek tartışılmıştır. Gerçek sözcüğünün isim olarak bir nesneyi yalan olmayan, doğru olan olarak imleyen şekilde tanımlandığı söylenebilir. Bu imleme, varlığın özelliğine ve var oluş tarzına ait olana işaret etmektedir. Başka bir deyişle gerçek, bireyin bilincinden bağımsız şekilde somut ve nesnel olarak var olan her şeydir. Hakikat kavramı ise nesnel gerçeğin insan bilincine uygun düşen yansımasıdır. Burada özne ile nesne arasındaki uygunluk hakikati oluşturmaktadır. Doğru ise nesnenin hem gerçeğe hem de hakikate uygun düşmesi olarak nitelendirilebilir. Doğru kavramı bu yönüyle bilginin bir özelliği olarak görülmelidir. Bir bilginin doğru olması hakiki olmasının da ön koşuludur. Örneğin, “*kâğıt ağaçtan yapılır*” önermesinde “*kâğıt*” gerçektir. Zihnimizdeki yansıması hakikat ve ağaçtan yapıldığı bilgisinin doğruluğu da doğrudur. Bu anlamda bahsi geçen üç kavrama dair “gerçeklik” ve “doğruluk” kavramlarına dair felsefi değerlendirmelere ulaşmak mümkündür. Kâğıdın bir nesne olarak gerçekten var olması onun gerçekliğine tekabül etmekten, onun ağaçtan üretildiği bilgisinin doğruluğu nedeniyle kazanmış olduğu değer de onun doğruluğuna tekabül etmektedir. Doğruluk, bilgiye atfedilen değerlerin bir parçası

olması nedeniyle aynı zamanda etik de bir kavramdır. Doğruluğun etik ile ilişkisi Türkçe “gerçek” ve Arapça “hakikat” sözcüklerinin de etik ile olan bağlantısıyla paraleldir. Bu itibarla bir şeyin doğru ya da yanlış değeri taşıması ya da gerçeğe uygunluk taşıması doğruluk kavramının İngilizce “truth” sözcüğünü karşılması açısından da uygunluk taşımaktadır. Bu nedenle kavramın “doğruluk-ötesi” olarak karşılanması gerektiği düşünülmüştür.

Post-truth kavramına Türkçe karşılık konusunda yapılan semantik ve felsefi değerlendirmelerin ardından, kavramın tarihi arka planının yansımaları nedeniyle de “doğruluk-ötesi” olarak kullanılması gerektiği savunulmuştur. Bu amaç doğrultusunda, Antik Yunan’dan başlayıp, modern öncesi dönem, modernizm ve post-modernizm akımlarında kavrama yönelik tarihsel izler aranmıştır. Tarihsel taramada söz konusu izlere değinilirken, geleneksel medyanın yarattığı sahte gerçekliğin gelişen teknoloji sonrası ortaya çıkan internet ve onun aracılık ettiği sosyal medyaya nasıl yansıdığı ve sosyal medyayı nasıl etkilediği de göz önünde bulundurulmuştur. Bu bağlamda ilk olarak, Antik Yunan’da gerçek, doğru ve hakikat kavramlarının modernizme kadar nasıl evrildiği anlatılmıştır. Ardından, modernizmin doğru bilginin kaynağını belli uzman ya da kanaat önderi kesimler olarak gören modellemelerine değinilmiştir. Üçüncü aşamada, bu modellemelerden farklı izlekler sunan post-modern dönemin genel özellikleri geleneksel medya ve sosyal medya araçlarıyla bağlantılı olarak ele alınmıştır. İlâveten post-modernizm ile bireyin kendini daha fazla öne çıkarması sürecinin yarattığı doğruluk-ötesi durum ve dönem de bu minvalde incelenmiştir.

Post-modern dönemin hakikati yok sayan, ona tek bir doğru ile ulaşamayacağını iddia eden ve nesnel gerçekliğin görel olduğunu savunan özelliklerinin bütün yansımaları özellikle 2016 yılında yaşanan siyasi gelişmeler (Brexit referandumu ve ABD başkanlık seçimleri) dikkate alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada geleneksel medyada uzun zamandır var olan yalan haber temelli etik sorunlara da kısaca değinilmiştir. Bu bağlamda yaşanan etik problemlerin, toplumsal hareketler konusunda aktif bir kamusal alan yaratarak

daha özgür, demokratik ve katılımcı bir iletişim ortamı oluşturan sosyal medyaya da sirayet ettiği vurgulanmıştır. Yalan haberlerin sosyal medyaya sirayeti ile sallantıda olan hakikatin adeta yıkıldığı, doğru bilginin ne olduğu konusunda kafa karışıklıklarının arttığı görülmüştür. Bu durumun yaşanmasında, sosyal medyada bilginin daha hızlı ve kolay ulaşılır olması etkili olduğu anlatılmıştır. Sosyal medyada bilginin daha hızlı ve kolay ulaşılır olması aslı zatında olumlu bir özelliktir. Sosyal medya ile iletişim biçimlerinde etkileşim sağlama, geçişkenlik, kullanım kolaylığı gibi yeni özellikler ortaya çıkmıştır. Buna rağmen sosyal medyanın yalan ve sahte haberlerin daha yaygın olarak dolaşımında olduğu bir mecra haline gelmesinde denetimsizlik ve kötüye kullanılmanın önemli bir etken olduğu da çalışmada altı çizilen bir diğer husustur.

Bir dönem ya da durumu ifade eden doğruluk-ötesine dair son değerlendirmede, kavramın politik arenaya yansımaları ele alınmış ve doğruluk-ötesi siyaset kavramının temel dinamikleri incelenmiştir. Doğruluk-ötesinin tanımı ve tarihsel arka planı bağlamında, politik arenadaki dönüşümün başat nedeni, doğru bilgiye erişimde nesnel gerçekliğin politikacılar ve sosyal medya kullanıcılarının paylaştıkları yalan ve sahte haberler dolayısıyla önemsizleştirilmesi, değersizleştirilmesi olarak tespit edilmiştir. Çalışmada doğruluk-ötesi kavramı, bahsi geçen olguların toplumda “duyarsızlık” hali yaratmasıyla özdeş olarak değerlendirilmiştir. Bu özdeşlik, doğruluk-ötesi karşılığının post-truth yerine kullanılmasına dönük bir gerekçeyi daha ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda, geleneksel medyaya başlayıp sosyal medyaya eklenen yoğun enformasyon akışında yalan ya da sahte haberlere maruz kalan kitlelerin bu haberlerle bilinç düzeylerinde yarattıkları inanç ve kanaatleri toplumsal olarak temsil etmede “doğruluk-ötesi” uygun bir karşılıktır. Çalışmada, yoğun bilgi akışında enerjisiz kalan bireylerin doğruluk-ötesi kavramının yarattığı duyarsızlık haliyle beraber rasyonalite ve görelilik arasında seçim yapmaya zorlandığı sonucuna varmak yanlış olmayacaktır. Doğrulukla beraber, onu işlevsel kılan bilim bu nedenle, savunmasız kalmaktadır. Söz konusu savunmasızlık hali toplumsal ve politik kutuplaşma

ortamını derinleştirmektedir. Bu sorunları tasvir etmede doğruluk-ötesi karşılığı post-truth için daha doğrudur. Dolayısıyla iletişim disiplini açısından post-truth sözcüğüne dair Türkçe karşılığın, alan yazında kavramsal bir tutarlılık sağlamak adına “doğruluk-ötesi” olması daha uygundur.

Son kertede, yukarıda yapılan açıklamalarda doğru bilginin yanlış olandan ayrılması ve doğruluğun somut olarak ispat edilmesi zorlaşmaktadır. Doğruluk sekteye uğramakta, onun ötesinde sahte bir doğruluk oluşmaktadır. Kitleler, bu sahte doğruluğa hem kişisel hem de aynı düşünceyi paylaştığı grupların bir üyesi olma ihtiyacı gereği psikolojik olarak inanç sergilemektedir. Bu nedenle, inançlardan ziyade akıl ile mukayese yapılacak toplumsal bir bilincin oluşmasında “doğruluk” kavramına sadık kalmak gerekmektedir. Tüm bu gerekçeler ışığında çalışmada iletişim disiplininin sosyal medya ayağına, geleneksel medyada yaşanan yapısal ve etik sorunların da etkisiyle, son dönemde hâkim olan post-truth kavramının Türkçe karşılığının “doğruluk-ötesi” olması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Kaynaklar

- Akarsu, B. (1975). *Felsefe terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alpay, Y. (2017). *Yalanın siyaseti*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Arendt, H. (2012). *Geçmişle gelecek arasında*. (B. S. Şener, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları. https://turuz.com/storage/h-edebiyat-2020-1/0195-Gecmishle_Gelecek_Arasinda-Sechme_Eserler-2-Hannah_Arendt-bahadir_sina_shener-1994-322s.pdf
- Arendt, H. (2018). *Siyasette yalan*. (İ. Oranlı ve B. Şeker, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Aristoteles. (1987). *Poetika*. (İ. Tunalı, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aslan, O. (2020, Ocak). Post-truth kavramının postmodernizm aynası üzerine düşen yansımaları. *Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 109-124.
- Baç, M. (2020, Ocak). Hakikatin savuşturulması, ötelenmesi ve geri dönüşümü üzerine. (Y. Alpay, Ed.) *Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 17-34.
- Bal, M. (2015, Nisan). Postmodernizmin düşünce ve

- sanat dünyasında tanımı. *Mavi Atlas Dergisi*(4), 120-135. doi:10.18795/ma.70857
- Ball, J. (2017). *Post-Truth: How bullshit conquered the world*. UK: Biteback Publishing.
- Baggini, J. (2018, 19 Apr). Jean-François Lyotard's work was the best of postmodernism. London, United Kingdom. 09 04, 2020 tarihinde <https://www.prospectmagazine.co.uk/philosophy/jean-francois-lyotards-work-was-the-best-of-postmodernism> adresinden alındı
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin sosyal inşası & bir bilgi sosyolojisi incelemesi*. (V. S. Öğütle, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Best, S. & Kellner, D. (2016). *Postmodern teori: Eleştirel soruşturmalar*. (M. Küçük, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Bulut, Ö. (2021). Felsefe, hakikat ve sonrası. B. Özçelik (Editör) içinde, *Hakikat sonrası: Siyaset, felsefe, medya, uluslararası ilişkiler* (ss. 97-119). Ankara: Nika Yayınevi.
- Cantürk, G., Yüksel, İ. (2022). Sosyal medyada hakikatin önemsizleşmesi: Katarlılara sınavsız üniversite örneğinde Twitter analizi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi*, 4(8), 77-102. <https://doi.org/10.47994/usbad.1039880>
- Cevizci, A. (1999). *Paradigma felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma.
- Cevizci, A. (2006). *Felsefe Ansiklopedisi: Cilt-4*. Ankara: Ebabel.
- Cevizci, A. (2015). Önsöz. Platon içinde, *Sofist* (F. Akderin, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Çetindoğan, M. Ö. (2015). Yalan ve tiyatro. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, (14), 117-124. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/203772>
- Çömlekçi, M. (2019). Hakikat-Ötesi dönemde medyaya güven: Uluslararası raporlar üzerinden bir inceleme. *İletişim Kuram ve Araştırmaları Dergisi*, (49), 107-121. <https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/363690/>
- Dereci, T. (2020, Ocak). Kovulan şairlerin intikamı ya da tuhaf zamanlar: Post-truth çağı [Genel Yayın Yönetmeninin Yazısı]. *Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 9-11.
- Donald Trump (2022). Politifact, <https://www.politifact.com/personalities/donald-trump/>
- Duman, E. (2019, 28 Haziran). Mesele yalan ve gerçeklerden çok daha önemli. (Ö. C. İlhan, Röportaj Yapan) Artfull Living. <https://www.artfulliving.com.tr/sanat/mesele-yalan-ve-gerceklerden-cok-daha-onemli-i-18941>
- Erdem, H. S. (2012). Varlığın cezbesinde dil ve hakikat-Nietzsche değinileriyle-. *Birey ve Toplum*, 2(1), 13-33.
- Erdoğan, E., Uyan-Semerci, P., Eyolcu-Kafalı, B. & Çaytaş, Ş. (2022). *İnfodemi ve bilgi düzensizlikleri: Kavramlar, nedenler, çözümler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, İ. & Alemdar, K. (2002). *Öteki kuram*. Ankara: Erk.
- Finchelstein, F. (2021). *Faşist yalanların kısa tarihi* (1 b.). (Z. Şarlak, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Florov, İ. (1991). *Felsefe sözlüğü*. (A. Çalışlar, Çev.) İstanbul: Cem Yayınları.
- Güçlü, A., Uzun, S., Uzun, E. & Yolsal, Ü. H. (2008). *Felsefe sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Gümüş, S. (2015). *Modernizm ve postmodernizm: Edebiyatın dünü ve yarını* (3. Baskı). İstanbul: Can Yayınları.
- Günenç, M. (2017). Tom Stoppard'ın Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler ve Travestiler oyunlarında postmodern söylem. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 231-242. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1724968>
- Gürkan, M. B. (2017, Temmuz-Ağustos). "Gerçek" kavramı üzerine. *Düşün-ü-yorum*. (75), 1-10.
- Hançerlioğlu, O. (1977). *Felsefe ansiklopedisi : Kavramlar ve akımlar 2. Cilt*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Hanlon, A. (2018, 31 Aug). Postmodernism didn't cause Trump. It explain him. 04 02, 2020 tarihinde The Wahington Post: https://www.washingtonpost.com/outlook/postmodernism-didnt-cause-trump-it-explains-him/2018/08/30/0939f7c4-9b12-11e8-843b-36e177f3081c_story.html. adresinden alındı
- Hülür H. & Yaşın C. (2019). Küresel insanın hayal alanı olarak Twitter'ı anlamak. İçinde H. Hülür & C. Yaşın (Editörler), *Bilgi, doğruluk ve Twitter*. (ss. 9-38). Ütopya Yayınevi.

- Işık, M. (2005). Medya ve demokrasi paradoksu: Medya yoluyla demokrasinin tehdit edilmesi. *Selçuk İletişim*, 3(4), 114-121.
- İsi, H. "Gerçek" ve "hakikat" sözcükleri üzerine felsefi ve dilbilimsel inceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 181-195. <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/philosophical-and-linguistic-review-on-gercek-and-hakikat-words.pdf>
- Kayıhan, B. (2019). Toplumsal hareketlerin Twitter'a yansımaları ve hashtag aktivizm ile ilgili çalışmalar. İçinde H. Hülür & C. Yaşın (Editörler), *Bilgi, doğruluk ve Twitter*. (ss. 140-157). Ütopya Yayınevi.
- Kessler, G., Rizzo, S. & Kelly, M. (2021, 24 Jan). *Trump's false or misleading claims total 30,573 over 4 years*. <https://www.washingtonpost.com/politics/2021/01/24/trumps-false-or-misleading-claims-total-30573-over-four-years/>
- Keyes, R. (2017). *Hakikat sonrası çağ: Günümüz dünyasında yalancılık ve aldatma*. (D. Özçetin, Çev.) Ankara: Delidolu.
- Kotan, S. (2022). Post-Truth Kavramı Özelinde Hakikatin Magazinleşmesi: "Don't Look Up" Filmi Üzerine Bir İnceleme. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(3), 1359-1371. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1123699>
- Malumatfurusorg. (2019, 28 Nisan). "Gerçek Ayakkabılarını Giymeden, Yalan Dünyayı 3 Kez Dolaşır" Sözünün Mark Twain'e Ait Olduğu İddiası. Malumatfuruş, <https://www.malumatfurus.org/gercek-ayakkabilarini-giymeden-yalan-dunyayi-3-kez-dolasir-sozunun-mark-twaine-ait-oldugu-iddiasi/>
- McIntyre, L. (2019). *Hakikat-sonrası*. (M. F. Biçici, Çev.) İstanbul: Tellekt.
- Mertek, S. (2020). Post-Truth'u Hannah Arendt ile okumak. *Liberal Düşünce Dergisi*, (97), 205-225. <https://doi.org/10.36484/liberal.682725>
- Oxford Dictionaries. (2016). *Word of the Year 2016 is...* <https://en.oxforddictionaries.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016>
- Platon. (2016). *Devlet* (2. Baskı). (F. Akderin, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Rousseau, J.-J. (2011). *Yalnız gezerin hayalleri*. (H. F. Nemli, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Saç, H. & Ardiç Çobaner, A. (2021, Temmuz). İnfodemide sorumlu habercilik: Covid-19 salgınının haberleştirilmesine yönelik yayımlanan ilke ve rehberler üzerine bir değerlendirme. *Aksaray İletişim Dergisi*, 3(2), 303-330. DOI:10.47771/aid.930415
- Sayar, T. E., & Genel, M. G. (2019). Yeni medya teknolojileri ve modernizm ilişkisi: Twitter özelinde inceleme. *8th International Vocational Schools Symposium*. 2, s. 245-253. Sinop: Sinop Üniversitesi.
- Seskir, Z. (2017, 14 Ağustos). Gerçeklerden kopmanın gücü adına. <https://duzensiz.org/gerceklerden-kopmanin-gucu-adina-fea9aff3b52>
- Sönmez, B. (2022, 8 Temmuz). "Post-truth" durum. <https://www.sapanca.info/post-truth-durumu/>
- Scaltsas, T. (2018, Aralık). Platon'da 'doğru inanç ve tekilleşme (Individuation) olarak bilgi. (E. Çakmakkaya, Dü.) *Dört Öge*(14), 235-258.
- Şaylan, G. (2016). *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitapevi.
- TDK Güncel Türkçe Sözlük. (2022, 05 Eylül). Türk Dil Kurumu. <https://sozluk.gov.tr/>
- Tepe, H. (2016). *Platon'dan Habermas'a felsefede doğruluk ve hakikat*. Ankara: BilgeSu.
- Terzi, A. (2020, Nisan). Post-truth kavramı ve Türkçe karşılıkları üzerine. *Türk Dili Dergisi*, (820), 80-86.
- Tesich, S. (1992, Jan). A government of lies. *The Nation*, 1(6/13), 12-14.
- Timuçin, A. (2004). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Bulut.
- Timuroğlu, V. (2013). *Estetik*. İstanbul: Berfin Yayınları.
- Uluç, G. & Yarıcı, A. (2017). Sosyal medya kültürü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 52, 88-102. <https://dergipark.org.tr/en/pub/dpusbe/issue/29388/314629>
- Uluk, M. (2018). *Hakikat sonrası çağda yeni medya & yalan haber*. Ankara: Dorlion Yayınları.
- Uzun, R. (2007). *İletişim etiği: sorunlar ve sorumluluklar*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Uzunoğlu, S. (2016). Post-truth nedir? Bu sirkte yaşamaya mecbur muyuz? <https://journocom.tr/%20https://journocom.tr/post-truth-nedir>
- Yağlı, S. (2009). Direne(meye)n aktörlerin galibiyetsiz savaşımı: gerçeklik ve medyadaki İnşası. İ. Parlak (Ed.) içinde, *Medyada gerçekliğin İnşası : Türk medya sistemine eleştirel bir bakış*

- (ss. 1-76). Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Yıldızdöken, Ç. (2017). Sofistlerin epistemolojideki yeri ve önemi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4(12), 185-203.
- Yurdigil, Y. (2011). Kurgusal gerçeklik bağlamında haber ve gerçeklik ilişkisi. *Atatürk İletişim Dergisi*, 1 (1), 13-24.
- Zabcı, F. (2021). Hakikat, retorik, siyaset. B. Özçelik (Ed.) içinde, *Hakikat sonrası: Siyaset, felsefe, medya, uluslararası ilişkiler* (ss. 13-29). Ankara: Nika Yayınevi.
- Zarzalejos, J. A. (2017). Communication journalism and fact-checking. <https://www.uno-magazine.com/number-27/communication-journalism-fact-checking/>

Extended Abstract

In today's contemporary society, which is named as information society, social media has become the most important tool. While social media which enables its users to share and integrate their own knowledge, ideas and opinions with those of others in a much more rapid and easy way and interactive manner in contradistinction to the traditional media, on the other hand has become a channel and medium that numerous fake content and misinformation set the agenda of public opinion on social media platforms due to the dissemination of information in an uncontrolled manner. The basic reason for this situation that arises as a result of the significantly high engagement of fake content and misinformation that is shared and disseminated in a viral manner is the social media being the most popular way for people to communicate that most keeps up with the endless technological developments. Thanks to its unique structure with its these features, opportunities for easy and quick access to information have been improved. However, fake content and misinformation disseminated on social media led to truth or accuracy to become increasingly less significant in such a manner conflicting with positive impressions that arise as a result of opportunities for quick and easy access to information and rapid dissemination. Social commitment to truth has turned into a fragile structure, and in short efforts to access information

and accordingly to truth have begun to disappear in social ground.

Increasing displacement of truth with the increasing use of social media has led to the problem of accessing accurate information, which arise as a result of extremities and marginalities of modernism in traditional media and that has created problems for a long time, to become more deepened. Ethical arguments and discussions among academic standpoints containing a lot of assessments aimed at finding a solution to this problem which has become more deeper have started to come more to the forefront. Political developments that have been recently experienced across the world have a large impact on these ethical arguments and discussions to come to the forefront. The first one of these developments was the Brexit Referendum, which was held in 2016 whether the UK should leave or remain in the EU. Subsequently, the US presidential election of 2016 in which Donald Trump was elected US President defeating his rival Hillary Clinton made a tremendous impact across the world. During his electoral campaign and presidential term, Trump continuously addressed the society using social media with fake content and fabricated information and accused the traditional media of USA of spreading false and fake news and his approach and behaviors have caused the ethical arguments and discussions aimed at solving the problem of accessing accurate information brought to the global dimension. In 2016, Oxford Dictionaries, coupled with the effect of these ethical arguments and discussions highlighted the concept of post-truth and named the word as the word of the year. In the definition made by Oxford Dictionaries, the concept of post-truth was defined as "relating to or denoting circumstances in which objective facts are less influential in shaping public opinion than appeals to emotion and personal belief. The definition made by Oxford Dictionaries caused heated discussions on fake news, truth has been increasingly devalued and/or marginalized and lose of society its ability to make decisions by reasoning and judgment. The discussions are incomplete in terms of the integrity of the subject although they may be deemed as

accurate. The said incompleteness is relevant to ethical problems that have been created in the daily and political life due to the movement of society away from rationality making connections and thinking through emotions. It can be said that Ralph Keyes who associated the concept of “post-truth” with the loss of integrity in 2004 has brought the subject to an ethical dimension. In the context of Keyes’s understanding of ethics, it is possible to describe the concept of post-truth as the construction of a new political culture in which the values that make up the truth that refer to daily life are ignored, and honesty is left behind with lies mediated by emotions.

In the light of the foregoing assessments, post-truth concept has become the focal point for politics with respect to its use in populist political discourses and also for philosophical and sociological discussions in terms of trivializing the truth and developing desensitization to truth-telling. This study aims to explore how truth like many concepts that have become meaningless in the post-modern period has transformed into the post-truth phenomenon that has firmly lodged itself into the cultural mindset of people. By describing this objective, another aim is to find a Turkish equivalent for this concept. For the study to yield the intended results, philosophical, semantic, and particularly ontological structure of the social problematic was analyzed with the foregoing details. Within this scope, it is seen that it is more appropriate to use the concept of factuality for explaining the disconnection of the concept of post-truth from reality and the unethical social background formed by the social media. Additionally, when assessed with dialectical rhetoric, concepts like lie and cheating that go back to ancient Greece and concepts like truth and reality will not survive. Hence, the solution for lie is to defend the truth and the solution for cheating and deception lies in defending the integrity and accuracy. Fake content and pieces of fabricated information included in social media messages are directly relevant to truth and accuracy since they misguide the society within certain ideological frames and cause the truth to be distorted and

interrupt even prevent the society from looking and exploring for the truth. Finally, in the study conducted on the word “post-truth” as a concept created by the Western culture, it has been reached to the opinion that it would be appropriate to use the word “accuracy” (in Turkish “doğruluk”) which matches semantic and ontological structure of Turkish based on the assumption that it should not be considered irrespective of the characteristics of its geography and culture.

Yazar Bilgileri

Author details

Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Gazetecilik Anabilim Dalı, omer.donmezcelik@gmail.com,

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar

Supporting-Sponsor Institutions or Organizations:

Herhangi bir kurum/kuruluştan destek alınmamıştır. None

Çıkar Çatışması

Conflict of Interest

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. None

Kaynak Göstermek İçin

To Cite This Article

Dönmezçelik, Ö. (2023). Post-Truth kavramına semantik, felsefi ve tarihsel temelleri bağlamında türkçe karşılık bulmak. *Yeni Medya*, (14), 96-120, <https://doi.org/10.55609/yenimedya.1215500>